AVRUPA'DA YÜKSELEN SAĞ POPÜLİZMİN POLİTİK EKONOMİSİ

Editörler
ZUHAL KARAKOÇ DORA
MAKBULE YALIN

Gazi Kitabevi

AVRUPA'DA YÜKSELEN SAĞ POPÜLİZMİN POLİTİK EKONOMİSİ

Editörler

ZUHAL KARAKOÇ DORA

MAKBULE YALIN

Gözü
kitabevi

"En İyi Akademi, Bir Kitaplıktır."

AVRUPA'DA YÜKSELEN SAĞ POPÜLİZMİN POLİTİK EKONOMİSİ

Editörler:
Zuhal KARAKOÇ DORA
ORCID: 0000-0002-3954-2208
Makbule YALIN
ORCID: 0000-0002-8541-5859

© Gazi Kitabevi Tic. Ltd. Şti.

Bu kitabın Türkiye'deki her türlü yayın hakkı Gazi Kitabevi Tic. Ltd. Şti'ne aittir, tüm hakları saklıdır. Kitabın tamamı veya bir kısmı 5846 sayılı yasanın hükümlerine göre, kitabı yayınlayan firmanın ve yazarlarının önceden izni olmadan elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayınlanamaz, depolanamaz.

ISBN • 978-625-365-743-7

Baskı •Aralık, Ankara 2024

Dizgi/Mizanpaj • Gazi Kitabevi
Kapak Tasarım • Gazi Kitabevi

Gazi Kitabevi Tic. Ltd. Şti.

Yayıncı Sertifika No: 44884

Merkez
Bahçelievler Mah. 53. Sok. No: 29 Çankaya/ANKARA
0.312 223 77 73 - 0.312 223 77 17
0.544 225 37 38
0.312 215 14 50
www.gazikitabevi.com.tr
info@gazikitabevi.com.tr

Sosyal Medya
gazikitabevi
gazikitabevi
gazikitabevi

Repro Bir Matbaacılık Kağ. Rekl. Tasarım Tic. Ltd. Şti
Sertifika No: 47381

Matbaa
İvedik OSB Matbaacılar Sitesi 1514 Cad.
No:23-25 Yenimahalle / ANKARA
0 312 395 20 29

III İÇİNDEKİLER
XI ÖNSÖZ

1. BÖLÜM
1 **SİYASAL KUTUPLAŞMA VE AŞIRI SAĞ: AVRUPA'DA POLİTİK DÖNÜŞÜM**
Faik Tanrıkulu
Batuhan Aktürk Tezel
3 Aşırı Sağın Kavramsal Çerçevesi
3 *Aşırı Sağ ve Neo-Faşizm*
5 *Popülizm*
6 *Milliyetçilik ve Milliyetçi Hareketler*
7 *Konstrüktivizm ve Sosyal İnşacılık*
8 *Politik Ekonomi*
10 Soğuk Savaş'ın Mirasının Avrupa Aşırı Sağının Yükselişine Etkileri
13 Avrupa'da Aşırı Sağ ve Popülist Hareketlerin Yükselişi: Ekonomik ve Sosyal Dinamikler
17 Aşırı Sağ Partilerin Temel Argümanları
21 Avrupa'da Aşırı Sağ Partilerin İdeolojik Çeşitliliği: Benzerlikler ve Farklılıklar
29 Demografik Değişim ve Göç: Avrupa'nın Geleceği
31 Geleceğe Dair: Avrupa Şüphecilik (Euro-Scepticism) ve 2024 Avrupa Parlamentosu Seçimleri
34 Sonuç
36 Kaynakça

2. BÖLÜM
47 **ALMANYA'DA AŞIRI SAĞIN YÜKSELİŞİ: GEÇMİŞE DÖNÜŞ?**
Derviş Fikret Ünal
47 Giriş
52 Almanya'da Aşırı Sağın Kökenleri: Tarihsel, İdeolojik ve Toplumsal Dinamikler
54 Kültür Milleti, Almanlık ve Öncü Kültür Kavramları

ÖNSÖZ

Avrupa'da yükselen ve 'aşırı sağ' diye yaftalanan partiler ve siyasal hareketler Türkiye'de bugüne dek yeterince incelenmemişti. Elinizdeki kitap bu açıdan önemli bir boşluğu doldururken bundan sonra yapılacak çalışmalara da öncülük yapacak türden bir eser.

Avrupa'daki Türk gurbetçiler perspektifinden yapılan araştırmaların ötesinde, mevcut liberal sistemin aşırı sağ diyerek suçlayıcı bir dille tanımladığı partilerin hızla iktidara yürüyeceği yakın zamanlara kadar tahmin edilmiyordu Türkiye'de. Hatta çalışma alanı sistem dışı partiler/gruplar olan uzmanların bazıları dışında Avrupa'da bile bu partilerin hızla iktidar adayı olacaklarını düşünen pek fazla yoktu.

Bunlar çoğu zaman olduğu gibi sistemin uçlarında kendilerine yaşama hakkı bulsalar da iktidara gelmeleri düşünülemeyecek derecede ideolojik karakterli ve marjinal partiler olarak görülüyorlardı. Arada bir ön plana gelmeleri de sistem partilerinin göstereceği ortak tepkiler ve yapacakları işbirliğiyle aşılabilirdi. Dolayısıyla bunlarla ilgili sorunlar ya bir şekilde çözülür ve bu partiler tekrardan siyasetin arka sıralarına atılırlar veya koalisyonlarda küçük ortaklar olsalar bile programlarını uygulamaya koyamayacakları, kendilerinden büyük beklenti içindeki kitleleri yeterince tatmin edemeyecekleri için de tekrardan sistemin uçlarına çekilmeye zorlanacakları beklentisi oldukça yüksekti.

Son yıllarda bunun böyle olmayacağı belirgin bir şekilde görülmeye başlandı. Örneğin şu anda Avusturya'da 'aşırı sağ' olarak adlandırılan Özgürlük Partisi Ekim ayında (2024) yapılan seçimlerden kamuoyu araştırma kuruluşlarının verdikleri ortalamaların da bir miktar üzerinde oy alarak birinci çıkmayı başardı. Bu satırlar kaleme alındığı zaman henüz hükümet kurulmamıştı;

ancak ya Özgürlük Partisi'nin büyük ortak olarak yer alacağı bir koalisyon veya merkez sol ve sağ partilerin bir araya gelerek ve birinci partiyi dışlayan bir koalisyon hükümeti kurmaları söz konusuydu. Böyle durumlarda kamuoyunda haksızlığa uğradığı kabul edilen partilerin daha da yükselmesinin yüksek ihtimal olduğunu söylemeye bile gerek yok. Nitekim aynı parti 1990'larda aynı şekilde mağdur edilmişti ama yok edilemedi ve tekrar birinci parti olmayı başardı. Öte yandan sistem dışı/karşıtı partilerin yükselmesine sebep olan ekonomik ve siyasal şartlar ortadan kalkmadıkça bu tür partilerin yükselişinin durdurulamayacağı da aşikâr.

Şu an itibariyle Hollanda ve İtalya'da sistem dışı/karşıtı partiler iktidara gelmiş durumdalar. Ayrıca Slovakya ve Macaristan'da iktidarda bulunan iktidarların zaten sistem dışı olduklarını ve ilk seçimlerde Almanya'da sistem dışı/karşıtı AfD (Alternative für Deutchland) ve/veya BSW (Bündnis Sahrah Wagenknecht)'nin iktidara gelmesine kesin gözüyle bakıldığının altını çizmek gerekir. Bunlara ilaveten 2024 yazında Fransa Cumhurbaşkanı Macron'un Avrupa Parlamentosu seçim sonuçlarına öfkelenerek erken seçim kararı almasının ardından yapılan iki turlu seçimlerdeki 'onursuz ittifak' sayesinde tek başına iktidar olması engellenen Marine le Pen liderliğindeki RN (Rassemblement National – Milli Ralli)'in bir sonraki seçimde cumhurbaşkanlığını ve/veya parlamento çoğunluğunu alması oldukça yüksek bir ihtimal.

Neoliberal ekonomi politikalarının büyük ölçüde mağdur ettiği geniş kitlelerin oylarını almayı başaran bu partilerin ortak programları olmadığını bir kez de elinizdeki kitapta yazılan bölümlerden görebiliyoruz; ancak ortak düşüncelere sahip oldukları belirli konular olduğunu da kabul etmemiz gerek. Örneğin İngiltere'de bir anda üçüncülüğe oturan ve Muhafazakâr Parti'yi içerden çökertme veya bir sonraki seçimde Muhafazakârların da oylarını alarak iktidara gelme potansiyeli olduğu bütün uzmanlarca itiraf edilen Reform UK Partisi'nden Avusturya'daki Özgürlük Partisi'ne ve diğerlerine kadar istisnasız hepsinin ortak duruş sergilediği en önemli alan mülteciler/kaçak göçmenler.

Bu konuda aralarında adeta bir mutabakat varmış gibi görünüyor. İngiltere'de tamamen göçmen karşıtlığı üzerinden siyaset yapan Nigel Farage liderliğindeki Reform UK Parti ülkede yaşanan ekonomik sorunlar özellikle gıda enflasyonu ve kira artışlarının sebebi olarak mültecileri gösterirken halkın bu tezi destekliyor olduğunun da altını çizmek gerekir. Hatta Temmuz ayında (2024) gerçekleşen genel parlamento seçimlerinin hemen ardından patlak veren göçmen karşıtı gösterilerde halkın üçte biri ile neredeyse yüzde kırkı arasındaki büyük bir bölümünün göçmenlere karşı şiddeti bile tasvip ettiği yolunda kamuoyu anketlerine görüş bildirmesi ilginç bir toplumsal tepkinin varlığına işaret etmekteydi.

Öte yandan Macaristan'da yıllardır iktidarda bulunan Viktor Orban veya Polonya'daki hükümetler doğrudan aşırı sağ suçlamasına maruz kalmamakla birlikte göçmenler konusunda iktidarda bulunan, (İtalya, Slovakya, Hollanda vd.) hükümetlerle veya iktidara gelmesi beklenen partilerle (AfD, RN vd.) aynı görüşleri paylaşıyorlar. İstenmeyen göçmenler konusundaki ortak tavır, eylem ve açıklamaları tam manasıyla üst üste örtüşüyor.

Sistematik ve kapsamlı göç konusu Avrupa kamuoylarını o denli silkelemiş durumda ki, normalde buna karşı çıkmaması gereken Almanya'daki Olaf Sholtz'un başbakanlığındaki hükümet sınırlarda kontroller başlatarak bir manada Schengen uygulamalarını tamamen askıya aldı. Diğer hükümetler ise Brüksel'den bu konuda ***isteğe bağlı*** hareket etme (opt out) talebinde bulunuyorlar. Avrupa Birliği içerisindeki dört özgürlükten (insanların, malların, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımı) birinin tamamen askıya alınması anlamına gelen Alman Hükümeti uygulaması ve diğer ülkelerin isteğe bağlı hareket etme seçeneği talep etmeleri AB'yi liberallerin hiç de tahammül etmek istemedikleri yeni bir durumla karşı karşıya getirmek üzere görünüyor. Hatta elinizdeki kitap yayımlandığı sıralarda bu tartışma ciddi bir münakaşaya dönüşmüş olabilir.

Bütün bunlar uluslararası ilişkiler, güç dengesi politikaları ve AB'nin geleceği açısından bundan yirmi yıl önce söylendiğinde ciddiye alınmayan senaryoları beraberinde getiriyor. Milli çıkar kavramı AB çıkarının zaten ve her zaman

üzerindeydi; ancak önümüzdeki yıllarda şartlar her AB ülkesini tamamen kendi milli çıkarları doğrultusunda hareket etmeye zorladıkça; işler, özellikle özgürlüklerin önemli bir kısmından ciddi zarar gören zengin ülkelerin AB'den çıkmasına veya AB'nin temel ilkelerini askıya almalarına veya çok daha gevşek bir AB tasarlamalarına kadar gidebilir.

Bu partilerin bir diğer özelliği ise Ukrayna'daki savaşa genel hatlarıyla karşı (İtalya'daki Meloni hükümeti hariç) çıkmaları. Özellikle AfD ve Fransa'daki RN gibi partiler bu konuda gayet tutarlı ve keskin çizgilerle belirlenmiş görüşler ileri sürüyorlar. Ukrayna'ya askeri ve finansal yardıma son vereceklerini, kendi ülkelerini savaştan geri çekeceklerini ifade ediyorlar ki, bu düşünceler aynı zamanda Amerikan karşıtlığının da bir yansıması gibi görünüyor.

Örneğin Almanya ve Fransa'da iktidara gelmesi beklenen partiler ile Avusturya'da seçimleri kazanan Özgürlük Partisi ve yıllardır Macaristan'da iktidardaki hükümet ile Slovakya'da geçen yıl (2023) iktidara gelmiş olan Robert Fico yönetimi Ukrayna'daki savaş konusunda doğrudan Amerika'yı veya Biden yönetimini sorumlu tutuyorlar. İktidara gelmeleri halinde bu düşüncelerini politikaya dönüştürmeleri halinde NATO'nun da çatırdayacağını düşünmek pek de zorlama olmayabilir. AfD'nin savaş karşıtlığı ile Amerikan karşıtlığı aynı zamanda Almanya'nın bağımsız devlet olmadığı ve her konuda doğrudan Amerika'dan talimat alarak hareket ettiği eleştirileriyle de birlikte düşünülmesi gereken bir konu.

Kısacası bu partilerin siyasi arenadaki ağırlıklarının artması sadece göçmenler meselesinde farklı düşünen bir AB ve İngiltere olarak karşımıza çıkmayacak; muhtemelen farklı bir AB veya bildiğimiz manadaki AB'nin sonu anlamına gelecek yeni durumlarla karşılaşabileceğimize işaret ediyor. Hatta bu eğilimlerin NATO'nun yapısı üzerinde de önemli tartışmaları beraberinde getirmesi kaçınılmaz olabilir. Amerika'da Trump'ın seçilmesinin bu süreçleri daha da hızlandırması ihtimalinden bahsedilebilir; çünkü sonuçta Trump da neoliberal ekonomiye, göçmenlere ve hatta

NATO'ya şiddetli eleştiriler yağdırarak gelmiş olacak. Ve seçildiği takdirde belki de ilk ele alacağı uluslararası sorun Ukrayna'daki savaş konusu olacak.

Bu çerçevede düşünüldüğünde savaş kışkırtıcısı olan partiler liberal kabul edilirken savaşa karşı olanlara 'aşırı sağ' yakıştırmasının ne kadar tartışmaya açık olduğu da kendiliğinden ortaya çıkıyor. Belki de bunlara 'yurtsever' partiler demek gerekecek; çünkü insanların kendi ülkelerinde yığınla istenmeyen göçmen/sığınmacı/kaçak olmasını istememesi gayet haklı ve meşru bir talep olsa gerektir, bunun herhangi bir aşırılıkla anılmasının zorlama olduğu da açıktır.

Avrupa'daki sistem dışı partilerin artan bir oranda iktidara gelmeleri, iktidar ortağı olmaları Orta Doğu'da İsrail ile ilişkilerini nasıl etkileyecektir? Bu sorunun kolay bir cevabı yok görünüyor. Ülkeden ülkeye farklılıklar gösterse de İsrail'e Gazze soykırımına rağmen kesintisiz destek veren Almanya'nın AfD liderliğindeki bir hükümette aynı tavrı göstermesi pek kolay olmayabilir. Aynı durum Fransa için de söylenebilir. Öte yandan bu konuda söz konusu partiler arasında ortak bir tavır ve politika olmayacağının da altını çizmek gerekir.

Her zamanki çalışkanlığıyla bildiğim değerli öğrencim Doç. Dr. Zuhal Karakoç Dora (Kahramanmaraş Milletvekili) ve onun yakın çalışma arkadaşı Dr. Makbule Yalın zamanlama açısından da oldukça yerinde bir konuyu çok değerli akademisyenler/uzmanlarla birlikte kitap haline getirmeyi başardılar. Türkiye'yi de yakından ilgilendiren/ilgilendirecek çok önemli bir konuda el kitabı olarak uzun yıllar kullanılacak bu çalışmaya başka öğrencilerimin de katkıda bulunmuş olması beni ziyadesiyle memnun etti. Doğrudan öğrencim olmayan diğer akademisyen ve uzmanların katkıları da aynı derecede bilgiler ve analizlerle dolu. İyi okumalar dileğiyle...

Prof. Dr. Hasan Ünal
Başkent Üniversitesi,
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü
Ekim 2024, Ankara

1. BÖLÜM

SİYASAL KUTUPLAŞMA VE AŞIRI SAĞ: AVRUPA'DA POLİTİK DÖNÜŞÜM

Faik Tanrıkulu[1]

Batuhan Aktürk Tezel[2]

Avrupa'da aşırı sağ ve popülizmin yükselişi, sadece bir siyasi olay olarak değil, aynı zamanda sosyolojik ve ekonomik faktörleri de içeren bir olgudur. Aşırı sağ ideolojiler, İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da yasaklanmış ve toplumsal olarak dışlanmıştır. Bu dönemde, Avrupa'nın yeniden inşa ve entegrasyon çabaları aşırı sağ ve popülist hareketlerin geniş çapta destek bulmasını engellemiştir. Aynı zamanda, savaş sonrası dönemde Avrupa'nın ekonomik toparlanma sürecinde gerek iş gücü gerekse insan kaynağına olan ihtiyaçlardan dolayı bu ideolojilerin zemin bulmasına fırsat vermemiştir.

1990'lar ve 2000'lerde küreselleşme, ekonomik eşitsizliklerin artması ve Avrupa Birliği'nin genişleme politikaları, aşırı sağ ve popülist hareketlerin yeniden güçlenmesine zemin hazırlayan temel dinamikler olarak öne çıkmaktadırlar. Özellikle, 11 Eylül 2001 terör saldırılarının ardından, güvenlik kaygılarının artması aşırı sağın söylemlerine meşruiyet kazandırmış ve bu hareketler, güvenlikçi politikalarla toplumsal destek bulmuştur. Bu dönemde, güvenlik ve göç konularında sert politikaları savunan aşırı sağ partiler, kamuoyunda yankı bulmuş ve görünür olmuştur.

Yine bu dönemde küresel güvenlik ve istikrar ortamını derinden etkileyen Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da başlayan çatışmalar, Avrupa'ya doğru şiddetli bir göç dalgasını tetiklemiştir. Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki istikrarsızlık, milyonlarca insanın yerinden edilmesine yol açmıştır. Savaş ve şiddet

[1] Doç. Dr., Öğretim Üyesi, İstanbul Medipol Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ftanrikulu@medipol.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0654-3140

[2] Yüksek Lisans Öğrencisi, Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Enstitüsü Avrupa Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, batutezel10@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5599-6536

olaylarından kaçan insanlar, güvenli bir yaşam arayışıyla Avrupa'ya doğru büyük bir göç dalgasını başlatmıştır. Bu göç dalgası, 2015'te zirveye ulaşarak Avrupa'nın birçok ülkesini etkilemiştir. Mülteci krizine yanıt olarak, Avrupa Birliği (European Union-AB) ülkeleri arasında mülteci kabulü konusunda büyük tartışmalar yaşanmıştır. Göçmenlerin Avrupa'ya akını, sosyal ve ekonomik baskıları artırarak, Avrupa toplumlarında göçmen karşıtı duyguların yükselmesine neden olmuştur. Özellikle Almanya, İtalya ve Yunanistan gibi ülkeler, mülteci krizinin en yoğun hissedildiği yerler olmuştur. Göçmenlerin entegrasyonu, sosyal uyum ve ekonomik maliyetler gibi konular, Avrupa'nın siyasi gündeminde önemli yer tutmuştur.

Orta Doğu ve Afrika'daki çatışma ve kaos ortamı, Avrupa'nın sosyal ve siyasi dinamiklerini de sarsmıştır. Avrupa'ya yönelik büyük göç dalgaları, kıta genelinde siyasi ve sosyal değişimlere neden olarak aşırı sağ ve popülist hareketlerin yükselişine katkıda bulunmuştur. Bilhassa Almanya'da Almanya için Alternatif Partisi (Alternatif für Deutschland-AfD), Fransa'da Ulusal Cephe (Front National-FN) ve İtalya'da Kuzey Ligi (Lega Nord-LN) gibi partiler, Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde önemli siyasi aktörler haline gelmiştir. Bu partiler, milliyetçi, göçmen ve AB karşıtı söylemleriyle geniş kitlelerin desteğini kazanmıştır. Aşırı sağ partiler, ekonomik kötü gidişatın sebebi olarak Avrupa yanlısı (pro-Europeanist) iktidarları ve partileri hedef göstermiş, özellikle de göçmen meselesi üzerinden bu partileri sert bir şekilde eleştirmiştir.

Bu dönemde aşırı sağ partiler, Avrupa'nın birçok ülkesinde siyasi sistemde önemli roller üstlenmeye başlamış ve koalisyon hükümetlerinde yer alarak politikalarını uygulama fırsatı bulmuştur. Bu gelişmeler, aşırı sağın yükselişinin, sadece ekonomik ve güvenlik kaygılarıyla değil, aynı zamanda toplumsal değişim ve kimlik politikalarıyla da yakından ilişkili olduğunu göstermiştir. Bu bağlamda, aşırı sağın yükselişi, küreselleşme, ekonomik krizler, güvenlik endişeleri ve göç gibi bir dizi faktörün birleşimiyle açıklanmaktadır. Bu unsurlar, toplumsal kaygıları ve kimlik meselelerini öne

çıkararak, aşırı sağın siyasi arenada kendine geniş bir destek tabanı oluşturmasına zemin hazırlamıştır.

Bu çalışma, Avrupa'da aşırı sağ ve popülist hareketlerin yükselişinin arkasındaki politik, sosyolojik ve ekonomik dinamikleri analiz etmektedir. Ayrıca, bu araştırma İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde marjinal olarak etiketlenen aşırı sağ ideolojilerin, özellikle 1990'lardan itibaren yeniden güçlenmeye başlamasının nedenlerini ve bu hareketlerin günümüzdeki etkilerini ele almayı hedeflemiştir. Aynı şekilde, aşırı sağ hareketlerin ekonomik krizler, göç dalgaları, küreselleşme ve AB'nin genişleme politikaları gibi çeşitli faktörlerle nasıl etkileşime girdiği incelenmiştir. Bu bağlamda, Soğuk Savaş mirasının aşırı sağa etkileri, aşırı sağın kavramsal çerçevesi, sosyolojik ve ekonomik arka planı, aşırı sağ partiler ve göç başlıkları ele alınmıştır.

Aşırı Sağın Kavramsal Çerçevesi

Aşırı Sağ ve Neo-Faşizm

Aşırı sağ, siyaset ideolojilerinin en sağında yer alan ve genellikle otoriter, milliyetçi, yabancı düşmanı ve anti-demokratik eğilimler taşıyan siyasi hareketleri ve ideolojileri ifade etmek için kullanılmaktadır (Albanese, 2023). Bu hareketler, ulusal kimliği ve homojenliği koruma iddiasıyla, genellikle etnik, dini veya kültürel azınlıklara karşı düşmanlık beslemektedirler. Aşırı sağcı gruplar, mevcut siyasi düzenin ve kurumların yetersiz olduğunu savunarak radikal değişiklikler talep etmektedirler (Rydgren, 2018).

Aşırı sağın unsurları genellikle aşırı milliyetçi bir ideolojiyi ve etnisite bir yaklaşımı içermektedir. Bu gruplar, kendi ulusal veya etnik kimliklerini diğerlerinden üstün gördüklerini savunmakta ve dışlayıcı politikaları desteklemektedirler. Ayrıca, aşırı sağ ideolojiler, otoriter bir liderlik yapısına dayanmakta ve merkezi otoriteyi güçlendirmeye yönelik bir tutum sergilemektedirler; bu da demokratik kurumlarla ve hukukun üstünlüğü

ilkesiyle genellikle çelişmektedir (Albanese ve del Hierro, 2016). Göçmenlere ve etnik azınlıklara karşı düşmanlık da yaygın bir tema olup, bu gruplar genellikle göçmenleri ve azınlıkları toplumsal sorunların kaynağı olarak görmekte ve bu gruplara karşı ayrımcı politikaları savunmaktadırlar. Aşırı sağ ayrıca liberal değerlere, insan haklarına ve demokratik kurumlara karşı çıkmakta, eşitlik ve özgürlük gibi kavramları eleştirerek anti-liberal bir tutum benimsemektedir. Son olarak, aşırı sağcı gruplar komplo teorilerine inanma eğiliminde olup, genellikle hükümetler, medya ve diğer kurumlar hakkında komplo teorileri yayarak bu kurumları eleştirmekte ve öteki olarak değerlendirmektedir (Mudde, 2004).

Aşırı sağ ideoloji, İslamofobi, göçmen karşıtlığı, otoriterlik ve özgürlük karşıtlığı gibi unsurları içermektedir. Günümüzde bu ideolojinin neo-faşizm olarak adlandırılan versiyonları, otoriter liderlik ve etnik homojenliğe vurgu yaparak geleneksel faşist söylemleri modern bir çerçevede yeniden biçimlendirmektedir. Bu bağlamda, Avrupa'da ekonomik krizler ve toplumsal huzursuzluklar, aşırı sağ partilerin popülaritesini artırıcı bir rol oynamıştır (Rydgren, 2018).

Aşırı sağın yükselişi, Avrupa'daki ekonomik krizler ve toplumsal huzursuzluklarla paralellik göstermektedir. Ekonomik belirsizlikler ve artan işsizlik, bu ideolojilerin popülaritesini artırıcı bir etki yaratmıştır. Göçmen krizleri ve terör saldırıları gibi olaylar da aşırı sağ söylemlerine zemin hazırlamış ve bu grupların oy tabanını genişletmiştir.

Aşırı sağ hareketlerin yükselmesi, Avrupa demokrasileri için önemli bir tehdit oluşturmakta olup, demokratik değerlerin ve insan haklarının korunması gerekliliğini daha da vurgulamaktadır. Bu hareketlerin önlenmesi için, ekonomik ve sosyal politikaların gözden geçirilmesi, toplumsal uyumun artırılması ve eğitim yoluyla bilinçlendirme çalışmalarının yapılması büyük önem taşımaktadır.

Popülizm

Popülizm, siyaset bilimi literatüründe, halkın egemenliği ve elit karşıtlığı temeline dayanan bir ideoloji veya siyasi yaklaşım olarak tanımlanmaktadır (Müller, 2016). Popülist liderler ve hareketler, genellikle halkın gerçek temsilcileri olduklarını iddia ederler ve elitlerin çıkarlarına karşı halkın iradesini savunduklarını öne sürmektedirler. Popülizm, demokratik süreçlerin yetersizliğini eleştirerek halkın doğrudan katılımını teşvik eden bir söylem geliştirme eğilimindedir. Bu bağlamda popülizm, farklı siyasi kültürlerde hem sağ hem de sol siyasi spektrumlarda kendine yer bulabilir ve çeşitli ideolojik bağlamlarda farklı şekillerde tezahür edebilmektedir (Mudde, 2004).

ABD'de ve Amerika kıtasının genelinde popülizm, daha çok "ilerici" veya "tabandan gelen" bir hareket olarak algılanmaktadır (Müller, 2016). Bu kıtalarda, popülist hareketler genellikle halkın çıkarlarını savunan ve elitlere karşı mücadele eden güçler olarak görülmektedir. Amerika'da popülizm, tarihsel olarak küçük çiftçilerin, işçilerin ve orta sınıfın ekonomik ve siyasi haklarını savunan hareketlerle özdeşleştirilmiştir. Popülist liderler, toplumun geniş kesimlerinin desteğini kazanarak ekonomik eşitsizliklere, yolsuzluğa ve elitizme karşı mücadele etmektedirler (Canovan, 1999).

Avrupa'da ise popülizm farklı bir tarihsel ve kültürel bağlama sahiptir. Avrupa'da popülizm, liberaller tarafından genellikle sorumsuz politikalarla ve siyasi çıkarcılıkla ilişkilendirilmektedir. Avrupa'da popülizm, kamu borcunun artması, demagoji ve siyasi istikrarsızlık gibi konularla bağlantılı olarak görülmektedir (Mudde, 2004). Özellikle sol popülizm, Yunanistan'daki Radikal Sol Koalisyon-İlerici İttifak (Synaspismós Rizospastikís Aristerás – Proodeftikí Simachía-Syriza) ve İspanya'daki Podemos gibi partiler aracılığıyla, ekonomik krizler ve kemer sıkma politikalarına karşı halkın tepkisini temsil etmektedir (Müller, 2016). Diğer taraftan, popülizm, Avrupa'da modernleşme ve küreselleşme gibi süreçlere karşı duyulan korkular, öfke ve hayal kırıklığı gibi duygularla da

ilişkilendirilir. Bu bağlamda, popülizmin halkın iradesini yüceltme iddiası, aşırı sağın bölücü ve dışlayıcı politikalarıyla birleştiğinde, çoğulcu demokrasiyi tehdit eden bir güç haline de gelebilmektedir (Canovan, 1999). Bu nedenle, Avrupa'da popülizm, ABD'ye kıyasla daha karmaşık ve çok katmanlı bir olgu olarak algılanmaktadır.

Milliyetçilik ve Milliyetçi Hareketler

Milliyetçilik, bir milletin kimliğini ve çıkarlarını diğer milletlerden üstün tutan ve bu doğrultuda siyasi, ekonomik ve kültürel politikalar geliştiren siyasi bir ideolojidir (Gellner, 1983). Bu yönüyle milliyetçilik, bir milletin bağımsızlık ve egemenlik arzusunu, tarihsel ve kültürel mirasını koruma isteğini ve ortak bir kimlik oluşturma çabasını yansıtmaktadır. Siyaset bilimi literatüründe ise devlet inşası, ulusal birliğin sağlanması ve ulusal çıkarların korunması gibi konularla yakından ilişkilidir (Anderson, 1983).

Milliyetçilik, 18. yüzyılın sonlarında ve 19. yüzyılın başlarında, özellikle Avrupa'da, modern ulus devletlerin oluşum sürecinde önemli bir rol oynamıştır. Fransız Devrimi ve Napolyon Savaşlar[3], milliyetçilik düşüncesinin yayılmasına ve ulusal kimlik bilincinin güçlenmesine katkıda bulunmuştur. Bu dönemde, milletlerin kendi kaderlerini tayin etme hakkı ve ulusal bağımsızlık talepleri, milliyetçiliğin temel unsurları haline gelmiştir (Smith, 1991).

Milliyetçiliğin tarihi, farklı coğrafyalarda ve dönemlerde farklı şekillerde tezahür etmiştir (Anderson, 1983). 19. yüzyılın başlarında Avrupa'da başlayan milliyetçi hareketler, İtalya ve Almanya'nın birleşmesi gibi büyük siyasi değişimlere yol açmıştır. Aynı dönemde, Osmanlı İmparatorluğu ve

[3] Fransız Devrimi ve Napolyon Savaşları, milliyetçilik düşüncesinin yayılmasında ve güçlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Fransız Devrimi, eşitlik, özgürlük ve kardeşlik gibi evrensel idealleri ön plana çıkararak ulusal kimlik bilincini güçlendirmiştir. Devrim, monarşileri ve feodal yapıları sarsarak ulusal bağımsızlık taleplerini tetiklemiş ve farklı etnik grupların ortak bir ulusal kimlik altında birleşmesine olanak sağlamıştır. Napolyon Savaşları ise Avrupa genelinde milliyetçilik fikirlerinin yayılmasına katkıda bulunmuş; Napolyon'un orduları ve reformlarıyla ulusal sınırların yeniden çizilmesine ve ulus devletlerin oluşumuna zemin hazırlamıştır (Popkin, 2019).

Habsburg İmparatorluğu gibi çok uluslu imparatorluklar, milliyetçi hareketlerin baskısıyla parçalanma sürecine girmiştir. 20. yüzyılda ise milliyetçilik hem bağımsızlık savaşları ve sömürgecilikten kurtulma hareketleriyle hem de iki dünya savaşı sırasında ve sonrasında uluslararası politikanın şekillenmesinde belirleyici olmuştur (Gellner, 1983). Soğuk Savaş döneminde ise milliyetçilik, ideolojik mücadelelerin bir parçası olarak yeniden önem kazanmış; etnik ve bölgesel çatışmaları tetikleyen faktörlerden biri olmuştur.

Konstrüktivizm ve Sosyal İnşacılık

Konstrüktivizm, uluslararası ilişkilerde devletler ve diğer aktörlerin kimliklerini, normlarını ve değerlerini analiz ederek, bu unsurların politikalarını ve eylemlerini nasıl şekillendirdiğini açıklamayı amaçlamaktadır. Konstrüktivist yaklaşım, uluslararası ilişkilerin ve dünya siyasetinin sabit değil, sosyal olarak inşa edildiği ve sürekli değişen bir yapısı olduğunu savunmaktadır. Bu nedenle, aktörlerin kimlikleri ve normları, uluslararası sistemdeki davranışlarını belirleyici rol oynamaktadır (Wendt, 1999).

Sosyal inşacılık ise toplumların sosyal gerçekliklerini nasıl oluşturduklarına odaklanmaktadır. Bu yaklaşım, bireylerin ve grupların toplumsal dünyalarını nasıl algıladıkları, anladıkları ve bu gerçeklikleri nasıl şekillendirdiklerini incelemektedir. Böylelikle sosyal inşacılık, toplumların dinamik yapısını ve bu yapının sürekli olarak nasıl yeniden şekillendiğini analiz etmektedir. Bu yönüyle yaklaşım, sosyal yapıların ve kültürel pratiklerin tarihsel ve bağlamsal olarak nasıl değiştiğini ortaya koymaktadır (Berger, 1966).

Bu bağlamda, Avrupa'da aşırı sağ ve popülist hareketlerin söylemleri, göçmenler ve mülteciler gibi gruplar üzerinden sosyal gerçeklikleri yeniden tanımlama girişimleri olarak değerlendirilebilmektedir. Aşırı sağ ve popülist hareketler, göçmenlerin ve mültecilerin toplum üzerindeki etkilerini negatif bir çerçevede ele alarak, toplumsal algıları kendi politik çıkarları doğrultusunda şekillendirmeye çalışmaktadır (Mudde, 2007). Bu söylemler,

toplumdaki endişeleri ve korkuları körükleyerek, aşırı sağ ve popülist politikaların destek bulmasına katkı sağlamaktadır.

Politik Ekonomi

Politik ekonomi, devletin ekonomik hayattaki rolü ve piyasa düzenlemeleri gibi konuları incelemektedir. Bu noktada politik ekonomi, bu çalışma içerisinde aşırı sağ ve popülist hareketlerin ekonomik etkilerini incelemektedir.

Aşırı sağ partiler genellikle ekonomik krizler ve küreselleşme karşıtı politikalar ile öne çıkmaktadır. Bu nedenle, aşırı sağ partilerin ekonomi politikalarının ekonomik büyümeyi yavaşlatma ve uluslararası ticaret hacmini azaltma riski bulunmaktadır. Örneğin, aşırı sağ partiler tarafından benimsenen korumacı ticaret politikaları, uluslararası ticaretin serbest akışını engelleyerek ekonomik daralmaya neden olabilmektedir (Rodrik, 2018). Benzer şekilde, göçmen karşıtı politikalar, iş gücü piyasasında esnekliği azaltabilmektedir veya uzun vadede ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyebilme potansiyeli taşımaktadır (OECD, 2020).

Aşırı sağın ekonomik krizler üzerindeki etkisi de dikkate değerdir. Ekonomik durgunluk dönemlerinde, popülist hareketler ve aşırı sağ partiler, halkın ekonomik belirsizlik ve hoşnutsuzluğundan beslenerek güçlenmektedirler. Bu partilerin iktidara gelmesi durumunda uygulayacakları politikalar, mali disiplin ve ekonomik istikrar üzerinde ciddi riskler oluşturabilmektedir. Örneğin, İtalya'da Matteo Salvini liderliğindeki Kuzey Ligi (Lega Nord-LN), 2018 yılında koalisyon hükümetine katıldığında yüksek harcama vaatleriyle dikkat çekmiş ve büyük ölçüde finanse edilemeyen sosyal programlar önererek ülkenin bütçe açığını artırma riski yaratmıştır (BBC News, 2018). Benzer uygulamalar Polonya ve Macaristan'da yaşanmıştır. Polonya'da Hukuk ve Adalet Partisi (Prawo i Sprawiedliwość-PiS), büyük kamu harcamalarını ve vergi indirimlerini içeren popülist politikaları benimsemiştir (Reuters, 2019). Macaristan'da ise Viktor Orbán'ın Fidesz partisi, benzer şekilde yüksek kamu harcamaları ve

vergi indirimleri vaat ederek mali disiplin sorunlarına yol açmıştır. Bu politikalar, ülkenin kamu borcunu artırmış ve AB ile mali anlaşmazlıklara neden olmuştur (Bogulawski, 2023).

Avusturya'da ise Özgürlük Partisi (Freiheitliche Partei Österreichs-FPÖ), Avrupa parasal entegrasyonuna dair yükümlülükleri ve ödemeleri reddetmektedir (Ausserladschaider, 2022). Almanya'da da benzer bir durum söz konusudur. Aşırı sağcı AfD "vergi paralarını kendi halkımıza saklayalım" anlayışıyla dikkat çekmektedir. AfD, Euro bölgesinin korunmasını amaçlayan ana akım politikaların aksine, Euro krizinden ve pandemi döneminde oluşan borç yükümlülüklerinden kurtulmak için euro bölgesinden çıkmayı ve Alman markına dönmeyi savunmuştur (AfD, 2019). Bu yönleriyle AfD'nin politikası, Almanya'nın ihracata dayalı büyüme modelini terk etmesini öngörmektedir.

Fransa ve Finlandiya'daki aşırı sağ partiler de Avrupa'daki siyasi akrabaları ile benzer şekilde AB düzeyindeki kemer sıkma politikalarına karşı çıkmaktadır. Fransa'da hem sağcı hem de solcu hükümetler, Almanya'ya karşı rekabet avantajını korumak amacıyla iş gücü piyasası reformları ve sosyal harcama kesintileri önermiştir (Amable, 2019). Finlandiya'da ise Euro krizinin ardından benzer baskılar yaşanmış, bu durum aşırı sağcı Gerçek Finler'in (Perussuomalaiset-PS) AB'ye yönelik karşıt bir tutum sergilemesine neden olmuştur (Ahponen, 2019). Aşırı sağın söz konusu politikaları ve politika önerileri, kısa vadede ekonomik büyümeyi teşvik ederken, uzun vadede mali sürdürülebilirlik ve ekonomik istikrar üzerinde olumsuz etkiler yaratma potansiyeli taşımaktadır; bu sebeple de enflasyonist baskılara ve borç sürdürülebilirliği sorunlarına yol açabilmektedir (Mudde, 2007).

Aşırı sağ ve popülist hareketlerin iktidar ya da koalisyon ortağı olması sadece ulusal düzeyde değil, aynı zamanda uluslararası ekonomik düzen üzerinde de ciddi etkiler yaratma potansiyeline sahiptir; çünkü aşırı sağın AB gibi çok uluslu entegrasyon projelerine karşı çıkıp ulus devleti ve ulusal çıkarları

önceliklendirmesi (Albanese ve del Hierro, 2016), ülkeler arası ekonomik ilişkilerin zayıflaması ihtimalini doğurmaktadır. Ayrıca, aşırı sağın yükselişi -Avrupa özel örneğinde- sadece Avrupa ülkeleri arasındaki ekonomik ilişkiler için değil, aynı zamanda AB dışında kalan diğer ülkelerle olan ekonomik ilişkiler için de sorunlara yol açabilmektedir. Bu doğrultuda, aşırı sağın İslamofobik refleksleri de göz önüne alındığında, Müslüman ülkeler ve Bosna Hersek, Türkiye gibi çoğunluğu Müslüman olan ülkelerle Avrupa arasındaki ekonomik iş birlikleri de sekteye uğrama tehdidiyle karşı karşıyadır. Son olarak, serbest ticaretin kısıtlandığı, korumacı ve merkantilist[4] politikaları uygulayan ülkelerin arttığı uluslararası bir sistemde kişilerin, malların ve hizmetlerin dolaşımı da sekteye uğrama riski taşımaktadır (Rodrik, 2018). Bu bağlamda, aşırı sağ iktidarların çoğalması serbest ticareti olumsuz yönde etkileyerek hem küresel ekonomik ilişkileri hem de -adeta bir domino etkisi yaratarak- uluslararası sistem içindeki siyasi istikrarı tehdit edebilme potansiyeli taşımaktadır (Inglehart & Norris, 2016).

Soğuk Savaş'ın Mirasının Avrupa Aşırı Sağının Yükselişine Etkileri

Soğuk Savaş dönemi, Avrupa'nın sosyo-ekonomik yapısında derin izler bırakan bir süreç olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkisinin ardından, Avrupa ülkeleri büyük bir yeniden yapılanma ve toparlanma sürecine girmiştir. Bu süreçte, Marshall Planı olarak bilinen ABD destekli ekonomik yardım programı, Batı Avrupa ülkelerinin ekonomilerinin

[4] Merkantilist politikalar, 16. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar Avrupa'da hâkim olan ekonomik teori ve politikadır. Bu politikaya göre, bir ülkenin zenginliği ve gücü, sahip olduğu altın ve gümüş miktarıyla ölçülmektedir. Bu nedenle merkantilist devletler, ihracatı teşvik eden ve ithalatı sınırlayan korumacı ticaret politikalarını savunmakta; yerli sanayileri korumak amacıyla yüksek tarifeler, kotalar ve diğer ticaret engelleri uygulamaktadırlar (Heckscher, 1955). Ayrıca, kolonilerden elde edilen hammaddelerin ana ülkeye sevk edilmesi ve işlenmiş malların tekrar kolonilere satılması gibi stratejiler de geçmiş dönem merkantalist politikaların bir parçasıdır.
Modern dönemde ise ABD'nin 2018 yılında başlattığı ticaret savaşları yeni merkantilist politikalara örnek olarak gösterilebilmektedir (Bown, 2019). ABD, ticaret açığını azaltmak ve yerli sanayiyi korumak amacıyla Çin, AB ve diğer ticaret ortaklarına karşı yüksek tarifeler uygulamıştır. Çin de misilleme olarak benzer tarifeler getirmiştir. Bu tür politikalar, uluslararası ticaretin serbest akışını engelleyerek ekonomik büyümeyi yavaşlatma potansiyeline sahiptir (Salvatore, 1987).

yeniden inşasında kritik bir rol oynamıştır. Bu doğrultuda Marshall Planı, 1948-1952 yılları arasında yaklaşık 13 milyar dolar değerinde yardım sağlayarak, savaşın yıkıcı etkilerini hafifletmeyi ve ekonomik istikrarı sağlamayı amaçlamıştır (Rupnik, 2007). Bu yardımlar, altyapının yeniden inşası, sanayi üretiminin artırılması ve genel ekonomik büyümenin teşvik edilmesi gibi hedeflerle Batı Avrupa'nın ve diğer Batılı müttefiklerin (Türkiye ve Yunanistan) ekonomik olarak güçlenmesini sağlamıştır. Bu yönüyle Marshall Planı, ekonomik kalkınma ve refahı artırarak, liberal demokrasilerin güçlenmesine ve Sovyet tehdidine karşı Batılı müttefiklerin kendi güvenliklerini sağlamalarına katkıda bulunmuştur (Rupnik, 2007).

Ancak belirtmek gerekir ki, Soğuk Savaş'ın kutuplaşmış Avrupa'sında, Doğu ve Batı blokları arasında ciddi ekonomik ve sosyal farklılıklar oluşmuştur. Batı Avrupa[5], Marshall Planı'nın -ve de daha sonraki bütünleşme hareketlerinin- etkisiyle hızlı bir ekonomik büyüme ve refah dönemi yaşamıştır. Buna karşın Doğu Avrupa'da Sovyetler Birliği'nin etkisi altında planlı ekonomi ve devlet kontrolü hâkim olmuş ve Sovyet uydusu Avrupa ülkeleri, Batı Avrupa ülkeleri karşısında sosyoekonomik anlamda geri kalmıştır (Berend, 2009). Bu kutuplaşma, Avrupa'nın iki yarısı arasında derin ekonomik, sosyolojik ve ideolojik farklılıklara yol açmıştır (Zielonka, 2018). Bu söz konusu ayrışma, Soğuk Savaş sonrası dönemde de Avrupa'daki Batı ve Doğu Blokları arasındaki sosyal, siyasi ve iktisadi farklılıkların günümüzde de etkisini sürdürmesine neden olmuştur. Batı Avrupa'da ekonomik refah, demokratik kurumların güçlenmesi ve toplumsal çeşitlilik ön planda olurken, Doğu Avrupa'da geçiş ekonomilerinin sancıları[6], otoriter

[5] İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa bütünleşmesini başlatan Batı Avrupa ülkeleri Federal Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'dur. Bu ülkelere ek olarak Birleşik Krallık, İrlanda, Danimarka, İspanya, Portekiz ve Yunanistan da -bütünleşme hareketinin başlangıcında yer almasalar da- daha sonraki AB genişlemeleri ile Batı Avrupa şemsiyesi içerisinde değerlendirilmektedir. Bu noktada Türkiye'nin kendine özgü (sui generis) pozisyonundan da bahsetmek gerekmektedir. Türkiye, tıpkı Yunanistan gibi coğrafi olarak Batı Avrupa içerisinde yer almamasına rağmen, Soğuk Savaş döneminde hem NATO'nun üyesi hem de Batı Avrupa Birliği (Western European Union-WEU) ortak üyesi olması sebebiyle Batı Avrupa'nın "ideolojik" ve "güvenlik" ortaklığı çerçevesinde değerlendirilebilmektedir (Çetiner, 2014).

[6] Geçiş ekonomisi, devlet planlamalı ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinde olan ülkelerin ekonomik yapısını ifade etmektedir. Bu süreçte ülkeler merkezi planlamadan serbest piyasa

eğilimler ve sosyal homojenlik dikkat çekmektedir. Bu durum, aşırı sağın yükselişi ve AB vatandaşları/kişilerin oy verme davranışları üzerinde belirgin bir etki yaratmıştır. Batı Avrupa'da göçmen karşıtlığı ve küreselleşme karşıtı söylemlerle destek bulan aşırı sağ partiler, ekonomik belirsizlik ve sosyal değişim korkusunu kullanarak seçmen desteği kazanırken, Doğu Avrupa'da ise milliyetçi ve anti-liberal politikalar, geçmişteki Sovyet etkisinin yarattığı güvensizlik ve otoriter yönetim alışkanlıkları ile beslenmektedir (Berend, 2009). Bu bağlamda, Doğu Avrupa'nın demokratikleşme sürecindeki zorlukları ve Batı Avrupa'nın küresel ekonomik sistemdeki liderliği, aşırı sağın yükselişinde belirleyici faktörler olmuştur. Sonuç olarak, Avrupa'nın iki yarısı arasındaki derin ekonomik, sosyolojik ve ideolojik farklılıklar, günümüzde aşırı sağın oy verme davranışlarına yansıyan önemli bir miras bırakmıştır (Zielonka, 2018).

Günümüz Avrupa'sında aşırı sağın yükselişini anlamak için, Soğuk Savaş döneminin bu sosyo-ekonomik arka planı ve kutuplaşmış yapısına bakmak önemlidir. Ekonomik eşitsizliklerin ve sosyal adaletsizliklerin artması, küreselleşme ve göçmen karşıtlığı gibi faktörler, aşırı sağ partilerin yükselmesinde önemli rol oynamaya devam etmektedir. Özellikle Batı Avrupa'da, 20. yüzyılın sonlarından itibaren ekonomik liberalleşme politikalarının yol açtığı sosyal ve ekonomik değişimler de geleneksel siyasi partilere olan güveni sarsarak aşırı sağ partilere yönelimin artmasına sebebiyet vermiştir. Bu bağlamda, Marshall Planı'nın sağladığı ekonomik kalkınma ve Soğuk Savaş'ın kutuplaşmış ideolojik temelli yapısı, bugünkü Avrupa'da aşırı sağın yükselişini anlamamız için kritik bir tarihsel arka plan sunmaktadır (Rupnik, 2007).

mekanizmalarına ve ortak mülkiyetten özel mülkiyete geçiş yaparak ekonomik reformlar gerçekleştirmektedirler (Aslund, 2005). Doğu Bloku'nun dağılmasının ardından geçiş ekonomisi sürecine giren ülkeler arasında Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Macaristan, Romanya, Bulgaristan, eski Yugoslavya'nın bazı ülkeleri (Hırvatistan, Slovenya ve Karadağ) ve Baltık ülkeleri (Estonya, Letonya, Litvanya) bulunmaktadır. Soğuk Savaş sonrasında AB'nin Orta ve Doğu Avrupa genişlemesi ile AB üyesi olan Doğu Avrupa ülkeleri ise Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Macaristan, Romanya, Bulgaristan, Hırvatistan, Slovenya, Estonya, Letonya, Litvanya'dır (Schimmelfennig ve Sedelmeier, 2005).

Avrupa'da Aşırı Sağ ve Popülist Hareketlerin Yükselişi: Ekonomik ve Sosyal Dinamikler

Aşırı sağ, milliyetçilik, yabancı düşmanlığı, otoriterizm, totalitarizm ve anti-liberalizm gibi temeller üzerine inşa edilmiş bir siyasi ideoloji olarak, 20. yüzyılın ilk yarısında belirgin bir karşılık bulmuştur. Bu süreçte, aşırı sağ ideolojiler faşizm ve nasyonal sosyalizm gibi şekillerde tezahür etmiş ve büyük yıkımlara neden olmuştur. Faşizm, İtalya'da Benito Mussolini liderliğinde; nasyonal sosyalizm ise Almanya'da Adolf Hitler liderliğinde destek bulmuş ve Avrupa'da bir siyasi güç haline gelmiştir. İki savaş arası dönemde iktidara gelen ve iktidarı ele geçiren aşırı sağ ideolojiler, İkinci Dünya Savaşı'nın çıkışına zemin hazırlamıştır (Albanese ve del Hierro, 2016). Savaşın sonunda, faşizm ve nasyonal sosyalizm gibi aşırı sağ ideolojiler mağlup olmuş, büyük ölçüde itibarlarını kaybederek yeraltına çekilmek zorunda kalmışlardır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise Avrupa'da aşırı sağ ve faşizm, belirli bir noktaya kadar yasaklanmış ve/veya marjinal olarak etiketlenmiştir[7]. Bu dönemde aşırı sağ toplumsal olarak da destek bulmamıştır; fakat bu hareketler düşük seviyelerde faaliyetlerine devam etmiştir (Lazaridis, Campani ve Benveniste, 2016). Ancak, Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan sistemsel belirsizlikler, ekonomik krizler, göç dalgaları, çatışmalar ve sosyal huzursuzluklar gibi birçok faktör, aşırı sağın yeniden canlanmasına zemin hazırlamıştır (Albanese, 2023).

Aşırı sağ partiler, ekonomik krizler, işsizlik ve sosyal hizmetlere erişimde yaşanan sorunları göçmenlere ve azınlık gruplarına bağlayarak seçmen desteğini artırmaktadır. Bu partiler, göçmenlerin yerel işgücü piyasasını olumsuz etkilediğini, sosyal hizmetlere aşırı yük bindirdiğini ve suç oranlarını artırdığını iddia etmektedir. Bu iddialar, ekonomik belirsizlik

[7] Bu noktada ifade etmek gerekir ki birçok geleneksel anlatı, aşırı sağcı ve faşist hareketlerin liderlerinin ve üyelerinin 1945'ten sonra siyasi olarak etkisiz ve önemsiz hale geldiğini iddia etmektedir. Ancak bu argüman, Franco'nun İspanya'sı, Salazar'ın Portekiz'i, İtalya'da 1946 yılında kurulan İtalyan Sosyal Hareketi (Movimento Sociale Italiano-MSI) ve 1962'de Belçika'da kurulan Genç Avrupa (Jeune Europe-JE) gibi önemli aşırı sağ aktörleri göz ardı etmektedir (del Hierro, 2020). Bu nedenle mevcut gelişmeleri anlamak için, savaş arası ve savaş sonrası faşizm arasındaki süreklilik ve kopuşları ele alan ulusötesi tarihsel bir yaklaşımı benimsemek daha doğru olacaktır.

dönemlerinde geniş kitleler tarafından kabul görmüştür (Husbands, 2020). Örneğin, Polonya'da Hukuk ve Adalet Partisi (Prawo i Sprawiedliwość - PiS), Macaristan'da Macar Yurttaş Birliği (Magyar Polgári Szövetség-Fidesz), Almanya'da Almanya için Alternatif (Alternatif für Deutschland-AfD), Fransa'da Ulusal Cephe (Front National-FN) ve İtalya'da Kuzey Ligi (Lega Nord-LN), güvenlikçi ve korumacı bir perspektif üzerinden, göçmen karşıtı ve milliyetçi söylemlerle seçmenlerin desteğini kazanmıştır (Minkenberg, 2013).

Aşırı sağ partilerin göçmenler ile kötü ekonomik gidişat arasında kurduğu korelasyon iddiasına karşın, güncel veriler bu iddiayı desteklememektedir. Örneğin, OECD'nin 2020 tarihli raporuna[8] göre, göçmenlerin ekonomiye katkıları genellikle olumlu yöndedir. Göçmenler hem iş gücü piyasasında hem de girişimcilik alanında önemli rol oynamakta, ekonomik büyümeye ve inovasyona katkıda bulunmaktadır (OECD, 2020).

Avrupa Komisyonu'nun 2021 tarihli bir çalışması da benzer sonuçlar ortaya koymaktadır. Raporda, göçmenlerin vergi gelirlerine ve sosyal güvenlik sistemlerine yaptığı katkıların, yerli nüfusa kıyasla daha yüksek olduğu belirtilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2021). Özellikle genç ve eğitimli göçmenlerin, yaşlanan Avrupa nüfusunun demografik sorunlarını hafifletmede önemli bir rol oynadığı vurgulanmaktadır.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme- UNDP) tarafından 2022 yılında yayımlanan bir başka rapor ise, göçmenlerin yerel ekonomilere entegrasyonunun, işsizlik oranlarını düşürerek ve yerel iş gücü piyasalarını canlandırarak pozitif etkiler

[8] OECD'nin göçle ilgili 2020 raporu, göçmenlerin ekonomik katkılarını ortaya koyan bazı önemli rakamları vurgulamaktadır. Rapora göre, göçmenler OECD ülkelerindeki işgücünün yaklaşık %13'ünü oluşturmaktadır. Ayrıca, özellikle göçmenlerin net mali etkisinin pozitif olduğu Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada gibi ülkelerde, göçmenler vergi ve sosyal katkı olarak, bireysel yardım olarak aldıklarından daha fazla katkıda bulunmaktadırlar. Rapor ayrıca göçmen girişimcilerin birçok OECD ülkesinde işletme sahiplerinin önemli bir bölümünü oluşturduğunu ve Avrupa Birliği'ndeki tüm yeni işletmelerin yaklaşık %12'sinin göçmenler tarafından kurulduğunu göstermektedir. Bknz: https://read.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/international-migration-outlook-2020_ec98f531-en#page2

oluşturduğunu göstermektedir (UNDP, 2022). Raporda, göçmenlerin genellikle yerli halkın yapmak istemediği işlerde çalışarak, iş gücü piyasasında tamamlayıcı bir rol oynadığı ifade edilmektedir.

Aşırı sağ ideolojiler, göçmenlerin yerel kültüre ve değerlere uyum sağlamadığı ve bu nedenle sosyal uyumu bozduğu iddiasını da sıkça kullanmaktadır. Avrupa Komisyonu'nun 2021 tarihli "Migrant Integration Statistics" raporu, göçmenlerin entegrasyonu ve sosyal uyuma katkıları hakkında kapsamlı veriler sunmaktadır. Raporda, göçmenlerin entegrasyon süreçlerinde karşılaştıkları zorluklar ele alınmasına rağmen, genel olarak topluma pozitif katkı sağladıkları belirtilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2021).

Benzer şekilde, UNDP'nin 2022 tarihli "Migration and Development Report" raporu, göçmenlerin yerel ekonomilere entegrasyonu ve sosyal refah üzerindeki pozitif etkilerini vurgulanmaktadır. Raporda, göçmenlerin genellikle yerli halkın yapmak istemediği işlerde çalışarak iş gücü piyasasında tamamlayıcı bir rol oynadığı ifade edilmektedir (UNDP, 2022).

Aşırı sağ ve popülist hareketler, genellikle korumacı ekonomik politikalar ve milliyetçi söylemlerle ortaya çıkmaktadır. Bu politikalar, ticaret anlaşmalarına karşı çıkma, yabancı yatırımları sınırlama ve yerli sanayileri koruma yönünde eğilim göstermektedir. Brexit sürecinde Birleşik Krallık'taki popülist söylemler, ülkenin AB'den ayrılması ve ticaret politikalarında köklü değişiklikler yapılmasına yol açmıştır. Bu tür politikalar, genellikle ekonomik büyümeyi yavaşlatma ve uluslararası ticaret hacmini azaltma riski taşımaktadır (Rodrik, 2018).

Politik ekonomi, aşırı sağ ve popülist hareketlerin ekonomik etkilerini değerlendirirken, devletin ekonomik hayattaki rolü ve piyasa düzenlemeleri gibi konulara odaklanmaktadır. Bu bağlamda, aşırı sağın yükselişi, devlet müdahalelerinin artması ve piyasa ekonomisinin serbest işleyişinin kısıtlanması gibi sonuçlar doğurabilmektedir. Bu durum, piyasa verimliliğini azaltabilir ve ekonomik istikrarı tehlikeye atabilmektedir (Konakçı, 2022).

Polonya ve Macaristan gibi ülkelerde, aşırı sağ hükümetlerin ekonomik ve sosyal politikaları, AB ile gerilimlere ve iç politikada kutuplaşmalara yol açmıştır. Polonya'da, Hukuk ve Adalet Partisi (Prawo i Sprawiedliwość-PiS) tarafından uygulanan politikalar, yargı bağımsızlığının zayıflaması ve medya özgürlüğünün kısıtlanması ile sonuçlanmıştır. AB'nin Polonya'ya karşı hukuk devleti ilkelerini ihlal ettiği gerekçesiyle başlattığı hukuki süreçlere neden olmuştur. Ekonomik olarak, hükümetin sosyal harcamalara yönelik popülist politikaları kısa vadede ekonomik büyümeyi desteklerken, uzun vadede sürdürülebilirlik konusunda endişeler yaratmaktadır (Mudde, 2019, s. 29-32).

Macaristan'da, Viktor Orbán'ın Macar Yurttaş Birliği'nin (Magyar Polgári Szövetség-Fidesz) benimsediği milliyetçi ve otoriter politikalar, benzer şekilde demokratik kurumların zayıflamasına yol açmıştır. Özellikle, yargı sistemi üzerindeki hükümet kontrolünün artması ve sivil toplum kuruluşlarına yönelik baskılar, AB ile ilişkilerde ciddi gerilimler yaratmıştır. Orbán'ın ekonomide uyguladığı merkezileşme ve devlet kontrolünü artıran politikalar, dış yatırımlar üzerinde olumsuz etkiler yaratmış ve ekonomik reformların yavaşlamasına neden olmuştur (Bugaric, 2019).

Bu ülkelerdeki durumun aksine, Batı Avrupa'da bazı aşırı sağ partiler, ekonomik krizleri fırsat bilerek popülist söylemlerle iktidara gelmeye çalışmaktadırlar. İtalya'da Kuzey Ligi (Lega Nord-LN) (2018'den itibaren sadece Lega) ve Fransa'da Ulusal Birlik (Rassemblement National-RN), göçmen karşıtı politikalar ve AB karşıtı söylemlerle destek kazanmaktadır. Bu partilerin güç kazanması, AB'nin ekonomik bütünlüğüne ve siyasi istikrarına yönelik tehditleri artırmaktadır (Eatwell & Goodwin, 2018). Ayrıca, İngiltere'nin Brexit süreci de popülist hareketlerin ekonomiler üzerindeki potansiyel etkilerini göstermektedir. Brexit referandumu sonrası, İngiltere'de belirsizliklerin artması ve ticaret hacminin düşmesi, ekonomiye olumsuz yansımış, AB ile ilişkilerde derin yaralar açmıştır (Dhingra ve diğerleri., 2017).

Aşırı Sağ Partilerin Temel Argümanları

Aşırı sağ partiler, demokrasiyle doğrudan çatışmaya girmemektedir; demokratik siyasi ve kurumsal süreçleri tereddütsüz kabul etmekte, ancak bu süreçleri kendi ideolojik hedeflerine ulaşmak için kullanmaktadırlar (Görentaş ve Dal, 2022). Aşırı sağ partiler, sağ bir popülizm üzerinden liberal hükümetlerin çokkültürlü politikalarını ve de sol/sosyal demokrat hükümetlerin refah devleti politikalarını eleştirmektedirler (Mudde, 2019). Bu sebeple aşırı sağ, sadece ekonomik durgunluk dönemlerinde değil, ekonomik büyüme dönemlerinde de ulusal popülist tepkiler üzerinden siyaset yürütebilmektedir (Camus ve Lebourg, 2017).

Aşırı sağ söylemler, ekonomik genişleme ve daralma dönemlerinde farklı dozlarda etkili olmaktadır. Ekonomik büyüme dönemlerinde aşırı sağın yükselişi, iktisadi olmaktan çok çeşitli sosyolojik ve kültürel dinamiklerle ilişkilendirilmektedir (Mudde, 2007). Aşırı sağ partiler, büyüme dönemlerinde kültürel değişim ve yerel kimliğin tehdit altında olduğu algılarını körükleyerek destek bulmaktadırlar (Inglehart & Norris, 2016). Ekonomik daralma dönemlerinde ise ekonomik belirsizlik ve buna bağlı sosyal hoşnutsuzluk üzerinden söylem geliştirmektedirler.

Aşırı sağ partiler, refah devletini parçalama, ekonomiyi deregüle etme, küreselleşmiş serbest ticarete karşı çıkma, federal Avrupa'yı reddetme, etnik homojen ulusal kimlik ve göç karşıtlığı gibi temalar etrafında birleşmektedirler. Özellikle Orta ve Doğu Avrupa'da aşırı sağ, Mitteleuropa'nın özgüllüğünü vurgulayarak Brüksel merkezli politikalara karşı durmaktadır (Camus ve Lebourg, 2017). Bu temalar, aşırı sağ partilerin geniş kitlelere hitap edebilmesini ve politik arenada güç kazanmasını sağlayan temel unsurlardır.

Aşırı sağ partiler genellikle aşağıdaki temalar etrafında birleşmektedir:

Kültürel, Sosyal Dinamikler ve Küreselleşme: Aşırı sağın yükselişindeki kültürel ve sosyal dinamikler, toplumların sosyolojik yapılarında meydana

gelen değişimler ve bu değişimlerin bireyler üzerindeki etkileri ile yakından ilişkilidir (Mudde, 2019). Bu nedenle küreselleşme ve kültürel kimliklerin dönüşümü, aşırı sağ partilerin yükselmesinde önemli rol oynayan faktörler arasındadır.

Küreselleşme, ekonomik ve kültürel sınırların belirsizleşmesine ve toplumsal yapının hızla değişmesine neden olurken, bu değişimler yerel kimliklerin tehdit altında olduğu algısını pekiştirmektedir. Ek olarak küreselleşme, ulusal ekonomilerin birbirine bağımlılığını artırırken, yerel iş gücünde geleceğe dair belirsizlikler oluşturabilmektedir (Betz, 1994). Ekonomik büyüme dönemlerinde bile iş güvencesi ve yerli iş gücünün korunması konularında endişeler artabilmektedir. Aşırı sağ partiler, bu endişeleri milliyetçi ve güvenlikçi politika önerileri ile oya çevirmeye çalışmaktadır (Mudde, 2007). Bu bağlamda kültürel kimliklerin korunması ve ulusal değerlerin yüceltilmesi, bu partilerin seçim kampanyalarının merkezinde yer almaktadır (Inglehart ve Norris, 2016).

Ekonomik Eşitsizlik: Öncelikle belirtmek gerekir ki ekonomik büyüme her zaman eşitlikçi bir şekilde dağılmamaktadır. Büyümenin getirdiği refah, toplumun tüm kesimlerine eşit şekilde yayılmadığında, gelir eşitsizliği artabilmektedir ve bu da toplumun belirli kesimlerinde hoşnutsuzluğa yol açmaktadır. Aşırı sağ partiler de bu hoşnutsuzluktan yararlanmaktadırlar; sistemin ve düzenin eleştirisini yaparak söylem geliştirmektedirler (Kriesi, 2014).

Siyasal Kutuplaşma: Ekonomik refahın artması, siyasi spektrumda kutuplaşmayı artırabilmektedir. Özellikle geleneksel siyasi partiler arasındaki farkların azalması, seçmenlerin aşırı sağ partilere yönelmesine neden olabilmektedir. Bu partiler, sistem karşıtı söylemlerle ve popülist argümanlarla destek kazanabilmektedir (Inglehart ve Norris, 2016).

Refah Devletini Parçalamak ve Ekonomiyi Deregüle Etmek: Aşırı sağ partilerin refah devleti karşıtlığı, göçmenlerin ve mültecilerin yararlandığı

sosyal politikaları hedef alarak kendini göstermektedir (Ausserladschaider, 2022). Bu partiler, refah devletinin sunduğu sosyal güvenlik ağlarını zayıflatmayı savunurken, özellikle göçmenlerin ve mültecilerin bu sistemden faydalanmasını engellemek istemektedirler. Aşırı sağ, yerli halkın refah devletinin sunduğu hizmetlerden yararlanmasına karşı çıkmazken, göçmenlerin bu hizmetlerden faydalanmasını kültürel ve ekonomik bir tehdit olarak görmektedir (Rydgren, 2018). Bu bağlamda, sol ve sosyal demokratların çokkültürlü ve tüm kültürleri kapsayan sosyal politikalarına karşı çıkmaktadırlar. Bu nedenle aşırı sağın hedefinde olan refah devleti, göçmenlerin ve mültecilerin de dâhil olduğu -geniş bir sosyal güvenlik ağı üzerinden şekillenen- refah devletidir. Bu nedenle refah devletinin parçalanmak istenmesi liberal değil; fakat göçmen karşıtı bir refleksten hareketle ortaya çıkmaktadır (Betz, 1994). Bu yaklaşım, tarihsel olarak nazizmde (nasyonal sosyalizm) de gözlemlenebilmektedir. Nazi rejimi, yerli Alman halkı için sosyal güvenlik ve refah hizmetlerini artırmış, ancak bu hizmetlerin sadece "arî" Almanlar için olduğunu savunarak diğer etnik grupları ve göçmenleri dışlamıştır (Mason, 1993). Bu bağlamda, aşırı sağın günümüzdeki refah devleti karşıtlığı, çokkültürlü politikalara olan düşmanlık üzerinden ele alınmalıdır.

Küreselleşmiş Serbest Ticaret ve Ulusal Çıkarlar: Aşırı sağ partiler, küreselleşmiş serbest ticarete karşı güvensizlik beslemektedirler. Bu nedenle de küreselleşmenin getirdiği serbest ticaret anlaşmalarına ve uluslararası ekonomik entegrasyonlara karşı çıkarak, ulusal egemenliği ve yerli ekonomiyi koruma iddiasında bulunmaktadırlar (Garland, 2016). Bu bağlamda, yerel sanayileri ve yerli işletmeleri korumak aşırı sağ partilerin en çok kullandığı seçim vaatleri arasındadır (Mudde, 2007).

Federal Avrupa'ya Karşı Çıkmak: Aşırı sağ partiler, Avrupa Birliği'nin daha fazla entegrasyonunu ve federal bir Avrupa fikrini reddederler. Bu partiler, ulusal egemenliğin korunmasını savunur ve AB'nin merkeziyetçi politikalarını eleştirirler. Federal bir Avrupa yerine, bağımsız ulus devletlerin iş birliğini tercih etmektedir (Camus ve Lebourg, 2017).

Etnik Homojen Ulusal Kimlik: Etnik açıdan homojen bir ulusal kimlik anlayışını savunurlar. Bu, ülke içinde etnik çeşitliliği azaltma ve ulusal kimliği tek tip bir etnik grup üzerinden tanımlama çabalarını içerir. Bu tür politikalar, göçmen karşıtı ve yabancı düşmanı söylemleri desteklemektedir (Rydgren, 2018).

Göç Karşıtlığı: Aşırı sağ partiler, göçü reddetmektedir ve sıkı göç kontrol politikaları uygulanmasını önermektedirler. Bu partiler, göçmenlerin suçu artırdığı, yerel kültürü yozlaştırdığı ve toplumun yapısını bozduğunu savunmakta; göçmenlerin yerel iş gücü piyasası ve sosyal hizmetler üzerindeki etkilerini olumsuz olarak görmektedirler (Kriesi, 2014).

Mitteleuropa'nın Özgüllüğünü Vurgulamak: Özellikle Orta ve Doğu Avrupa'daki aşırı sağ partiler, Mitteleuropa (Orta Avrupa) bölgesinin kültürel ve tarihi özgüllüğünü vurgulamaktadır. Bu, Batı Avrupa merkezli politikalara ve AB'nin merkeziyetçi eğilimlerine karşı bir duruş olarak kullanılmaktadır (Lazaridis, Campani ve Benveniste, 2016). Mitteleuropa'nın bu özgüllüğü, bölgenin tarihsel olarak heterojen yapısından ve geçmişinden kaynaklanmaktadır Orta Avrupa'nın tarihsel ve kültürel bağlamı, Batı Avrupa'dan farklı bir gelişim süreci izlemiştir. Bu bölgede Osmanlı İmparatorluğu, Habsburg Monarşisi ve Sovyet etkisi gibi çeşitli dış güçlerin etkisi altında kalınmış, bu da çok kültürlü ve çok uluslu bir yapının oluşmasına neden olmuştur. Dolayısıyla, Orta Avrupa'daki aşırı sağ hareketler, bu tarihi ve kültürel mirası koruma ve Batı Avrupa'nın homojenleştirici etkilerine karşı direnme söylemi etrafında şekillenmektedir (Boduszyński, 2020; Minkenberg, 2017).

Aşırı sağ partiler, bölgenin bu özgüllüğünü kullanarak AB'nin merkeziyetçi politikalarına ve Batı Avrupa'nın liberal değerlerine karşı bir direnç oluşturmaktadır. Örneğin, Polonya ve Macaristan gibi ülkelerde, milliyetçi ve otoriter politikalar, yerel kültürel değerlerin korunması adına demokratik kurumların zayıflatılmasına ve ekonomik reformların yavaşlamasına neden olmuştur. Söz konusu durum hem yerel ekonomileri hem de AB'nin

bütünlüğünü olumsuz etkilemektedir (Mudde, 2019, s. 29-32; Kaltwasser, 2012).

Avrupa'da Aşırı Sağ Partilerin İdeolojik Çeşitliliği: Benzerlikler ve Farklılıklar

Aşırı "sağ" ifadesi, Avrupa'daki popülist ve radikal partileri ifade eden çatı bir kavram olarak değerlendirilebilmektedir. Bu kavram, farklı ülkelerde ve farklı bağlamlarda ortaya çıkan çeşitli aşırı sağ hareketleri ve partileri kapsayan geniş bir şemsiye terim olarak kullanılmaktadır. Avrupa'daki aşırı sağ partilerin ideolojik eklektizmi ve çeşitliliği, bu partilerin yerel dinamiklere uyum sağlama yeteneklerini ve siyasi stratejilerini şekillendirme kapasitelerini göstermektedir (Görentaş ve Dal, 2022).

Avrupa aşırı sağı, özellikle 2000'li yıllarda, radikal ve popülist söylemleri kullanarak geniş halk kitlelerinin desteğini kazanmaya başlamıştır. Özellikle 11 Eylül 2001 sonrası ortaya çıkan kriz ortamı, Batı toplumlarında İslam ve Müslümanlara karşı artan bir ön yargı yaratmıştır. Bu ön yargı, güvenlik söylemi ve korku besleyici propaganda çalışmaları aracılığıyla, aşırı sağ partiler tarafından ustaca kullanılmış ve politikalarının merkezine yerleştirilmiştir (Chiantera-Stutte ve Petö, 2017).

2008 mali krizi sonrası yaşanan sosyoekonomik durgunluk da aşırı sağın yükselişinde önemli bir faktör olmuştur. 2008 küresel ekonomik krizi, dünya ekonomisinde derin ve geniş kapsamlı etkiler yaratan, özellikle finansal piyasalardaki büyük çalkantılar ve ekonomik gerilemelerle kendini gösteren bir mali krizdir. Kriz, 2007'nin sonlarına doğru başlayarak 2008'de zirveye ulaşmış, özellikle AB ülkelerinde derin ekonomik ve sosyal etkiler yaratmıştır. Kriz, Euro Bölgesi'nde bankacılık sektöründe büyük çalkantılara yol açmıştır ve Avrupa kıtasında ekonomik durgunluğa ve yüksek işsizlik oranlarına neden olmuştur. İspanya ve Yunanistan gibi ülkelerde, kriz derin bir borç krizi ve ekonomik geri çekilme ile birleşmiştir. Bu durum, AB ülkelerinde büyük bütçe açıklarına ve kamu borçlarının artışına yol açmıştır. Kriz, aynı zamanda sosyal hizmetlerde kesintilere ve kamu sektöründe iş

kayıplarına neden olmuştur. Euro Bölgesi ülkeleri, krizle başa çıkabilmek için sıkı tasarruf önlemleri ve yapısal reformlar uygulamak zorunda kalmıştır.

2008 Krizi, AB'nin ekonomik yönetim ve finansal istikrar sistemlerini yeniden gözden geçirmesine neden olmuştur. Avrupa Merkez Bankası'nın (European Central Bank-ECB) ve Avrupa İstikrar Mekanizması'nın (European Stability Mechanism-ESM) krize yanıtı, AB'nin kriz yönetiminde daha merkezi bir rol üstlenmesini sağlamıştır (Olsen ve Rosén, 2021). Bununla birlikte, kriz ve sonrasındaki tasarruf politikaları, Avrupa ülkelerinde toplumsal ve siyasi gerilimlere yol açmıştır. Ekonomik sıkıntılar, işsizlik ve sosyal hizmetlere erişimde yaşanan zorluklar, halk arasında mevcut düzenin başarısızlığına dair bir algı yaratmış ve bu durum, radikal değişim vaat eden aşırı sağ partilerin popülaritesini artırmıştır (Görentaş ve Dal, 2022). Neo-popülist söylemler, bu sosyoekonomik durgunluk döneminde geniş halk kitleleri tarafından benimsenmiş ve aşırı sağ hareketler, bu söylemleri kullanarak siyasi arenada güç kazanmıştır (Chiantera-Stutte ve Petö, 2017).

Aşırı sağ partiler, seçmenler tarafından siyasi pazarda tanımlanabilir bir marka oluşturacak kadar sağlam ideolojik temellere sahiptir (Husbands, 2020). Ancak bu ideolojik temel, yeniden düzenlemelere izin verecek kadar da esnektir (Camus ve Lebourg, 2017). İsviçre'deki Demokratik Merkez Birliği (Union Démocratique du Centre–UDC) örneği, bu esnekliğin nasıl çalıştığını göstermektedir (Lazaridis, Campani ve Benveniste, 2016). İsviçre'nin Almanca konuşulan kısmında İsviçre Halk Partisi (Schweizerischen Volkspartei-SVP) olarak bilinen parti, 1971'de iki partinin[9] birleşmesiyle kurulmuştur (Camus ve Lebourg, 2017). 1979'daki

[9] UDC'yi oluşturan partilerden biri olan BGB (Bauern-, Gewerbe- und Bürgerpartei), İsviçre'de 1917 yılında kurulmuş bir siyasi partidir. Türkçe çevirisi "Çiftçi, Esnaf ve Bağımsızlar Partisi" olarak yapılabilecek bu parti, özellikle İsviçre'nin kırsal bölgelerindeki köylüleri, küçük işletmeleri ve bağımsızları temsil etmeyi amaçlamıştır.
Sosyal-politik Grup (Sozialpolitische Gruppe) olarak bilinen ve UDC'yi oluşturan diğer siyasi bileşen olan parti ise önceleri Demokratik Grup olarak biliniyordu; ve Ticino'dan Estrema Sinistra (Çok Sol) partisi ve Graubünden'den Demokratik Grup dahil olmak üzere farklı kantonların partilerinin koalisyonundan oluşuyordu. Demokratik Grup, 1971 seçimlerinden önce ikiye bölünmüştür. Glarus

federal seçimlerde %11,6 oy alan UDC, 1999'da oy oranını %22,5'e yükselterek birinci sıraya yerleşmiştir. Parti, İsviçre'nin uluslararası açıklığını reddetmekte ve muhafazakâr töreler ile girişimci sağduyuya sahip bir İsviçre'yi savunmaktadır. Ayrıca, elitlere karşı durarak temsilî demokrasiyi minimuma indirip doğrudan demokrasiyi güçlendirmek istemektedir (Görentaş ve Dal, 2022).

UDC'nin ideolojik temeli, argümanları ve politikaları oldukça çeşitlidir. Parti, İsviçre'nin uluslararası açıklığını reddetmekte ve ülkenin bağımsızlığını koruma üzerine yoğunlaşmaktadır. Avrupa Birliği ile yapılan dengeli ikili anlaşmaları halkın onayına sunmak şartıyla kabul eden parti, 2002'de Birleşmiş Milletler'e katılmaya karşı çıkmıştır (Camus ve Lebourg, 2017). UDC, göç karşıtı politikalarıyla bilinir ve göç politikası, Avusturya'daki Haider'in[10] politikalarının benzeridir. Göçmenlerin İsviçre kültürü ve ekonomisi üzerindeki olumsuz etkilerini vurgulayan parti, yabancı düşmanlığı söylemleriyle dikkat çekmektedir (Camus ve Lebourg, 2017). Ayrıca, UDC ekonomik ultra-liberalizmi savunmakta ve daha az devlet müdahalesi ile serbest piyasa ekonomisinin güçlendirilmesini istemektedir. Ultra-liberalizm, ekonomik politikalarda minimal devlet müdahalesini savunan ve serbest piyasa ekonomisinin tam olarak işlemesini destekleyen bir ekonomi politikasıdır. Bu yaklaşım, piyasa güçlerinin kendi kendini düzenleyebileceğine ve ekonomik büyüme ile refahın en iyi şekilde sağlanabileceğine inanmaktadır (Heywood, 2015). Bu yönüyle söz konusu yaklaşım, girişimci sağduyuya sahip bir İsviçre vizyonunu desteklemektedir (Görentaş ve Dal, 2022).

ve Graubunden şubeleri Çiftçi, Esnaf ve Bağımsızlar Partisi ile birleşerek UDC'yi oluştururken, grubun geri kalanı Serbest Demokrat Parti'ye katılmıştır (Gabriel, 1983).

[10] Jörg Haider, özellikle 1990'larda ve 2000'lerin başında göçmen karşıtı politikalarıyla dikkat çeken Avusturyalı eski siyasetçi ve aşırı sağcı FPÖ'nün eski lideridir. Haider'in göçmen karşıtı politikaları, göçmenlerin ülkeye girişinin sıkı denetim altında tutulmasını ve sosyal yardımların kısıtlanmasını içermiştir. Ayrıca, entegrasyon süreçlerinin Avusturya'nın kültürel normlarına uyum sağlama temelinde güçlendirilmesini savunmuştur. Haider'in retoriği, göçmenlerin ülkenin kültürel ve sosyal yapısını tehdit ettiği şeklinde olmuş, bu da hem Avusturya içindeki hem de AB düzeyindeki eleştirileri beraberinde getirmiştir (Wodak ve Iedama, 2004).

Parti, elitlere karşı durarak temsilî demokrasiyi minimuma indirip doğrudan demokrasiyi güçlendirmek istemektedir. Bu strateji, halk arasında geniş bir destek bulmuş ve partinin popülaritesini artırmıştır. UDC, İsviçre'nin uluslararası entegrasyonuna karşı durarak ve muhafazakâr değerleri savunarak kendine özgü bir siyasi pozisyon oluşturmuştur (Görentaş ve Dal, 2022).

Diğer birçok ülkede olduğu gibi, İsviçre'de de aşırı sağın başarısı siyasi tartışmayı sağa kaydırmıştır. Oskar Freysinger'in iktidara gelmesiyle, UDC'nin kendi ağırlık merkezi de değişmiştir. Bu durum, partinin politikalarının daha da sertleşmesine ve sağa kaymasına neden olmuştur (Lazaridis, Campani ve Benveniste, 2016). UDC'nin başarısı, aşırı sağ partilerin nasıl esnek bir ideolojik temele sahip olabileceğini ve bu esnekliğin siyasi başarıya nasıl dönüştürülebileceğini göstermektedir.

Hollandalı Geert Wilders'in[11] İslamofobik temalarını ciddi biçimde destekleyen İsviçre aşırı sağı, 2009 yılında minarelerin yasaklanmasına yol açan anayasal değişiklik girişiminin arkasında durmuştur. Bu anayasal değişiklik, İsviçre'nin İslamofobik eğilimlerini yansıtan önemli bir başarı olarak kabul edilmiş ve Avrupa'daki aşırı sağ hareketlerde zayıf durumda olan Fransız Ulusal Cephe[12] (Front National – FN) dahil önemli ölçüde özgüven artışına sebebiyet vermiştir. İslamofobi, popülist aşırı sağ ile sistem karşıtı çoğunluğu birleştiren bir katalizör olmuş ve FN başta olmak üzere birçok aşırı sağ hareket için ciddi bir referans noktası haline gelmiştir (Camus ve Lebourg, 2017). Minare yasağı, İsviçre'nin kültürel ve dini hoşgörüsüzlük sembollerinden biri haline gelmiş ve bu yasak, Avrupa'nın diğer aşırı sağ partileri için bir ilham kaynağı olmuştur. Bu tür yasaklar ve

[11] Geert Wilders, Hollandalı siyasetçi ve Özgürlük Partisi (Partij voor de Vrijheid) lideridir. Wilders, 2006 yılında partiyi kurmuştur ve İslam karşıtı görüşleriyle tanınmıştır. Özellikle İslam'ın Hollanda'daki etkilerini ve göçmen politikalarını sert bir şekilde eleştiren Wilders, Avrupa'da ve uluslararası alanda tartışmalı bir figür olarak bilinmektedir. Kendisini, "Avrupa'nın İslamlaşmasını durdurmayı hedefleyen politikacı" olarak öne sürmektedir ve sık sık eleştirilere maruz kalmaktadır. Bknz: BBC News (2023, Kasım 23). Geert Wilders: Who is he and what does he want?, https://www.bbc.com/news/world-europe-67506583

[12] FN, 2018'den sonra adını RN (Rassemblement National-Ulusal Birlik) olarak değiştirmiştir.

söylemler, toplumda İslamofobik duyguları güçlendirmiş ve İslamofobi, aşırı sağın temel bir aracı haline gelmiştir. İsviçre'deki bu durum, diğer Avrupa ülkelerindeki aşırı sağ hareketlerin kendine olan güvenini artırmış ve bu hareketlere stratejik bir model sunmuştur (Camus ve Lebourg, 2017). İsviçre örneği, Avrupa aşırı sağının artan prestijinin çıkış noktası olarak kabul edilmektedir. İsviçre'de olduğu gibi, halkın desteğini alacak basit ama radikal ve popülist ifadeler, Avrupa aşırı sağının genel söylem çerçevesini oluşturmuştur (Chiantera-Stutte ve Petö, 2017).

İsviçre aşırı sağının başarılarından önemli ölçüde etkilenen Avrupa'daki diğer popülist ve aşırı sağ partiler, Almanya'daki Almanya için Alternatif (Alternatif für Deutschland- AfD), İtalya'daki Kuzey Ligi (Lega Nord-LN), Fransa'da Marine Le Pen'in liderliğindeki Ulusal Birlik (Rassemblement National-RN) ve Hollanda'daki Geert Wilders'in liderliğindeki Özgürlük Partisi (Partij voor de Vrijheid-PVV), milliyetçi ve Avrupa şüpheci (Euro-sceptic) duruşlarıyla öne çıkmaktadır; bu partiler, temel argümanlar bakımından birbirleriyle benzerlikler taşısa da perspektif farklılıklarına da sahiptirler (Mudde, 2019).

AfD, 2013 yılında AB ve euro krizine tepki olarak kurulmuştur; ve zamanla göç karşıtı ve İslam karşıtı bir söylem benimsemiştir. Lega Nord, İtalya'nın kuzeyinin ekonomik üstünlüğünü vurgulayan ve merkezi hükümete karşı yerel özerkliği savunan bir parti olarak siyasi hayatına başlamış, ancak Matteo Salvini liderliğinde göçmen karşıtı ve ulusal egemenlikçi bir çizgiye kaymıştır. Fransa'da RN, Partiyi babasından devralan Marine Le Pen'in liderliği altında eski faşist köklerinden uzaklaşıp, göç ve İslam karşıtı bir milliyetçiliği benimsemiştir. Hollanda'da PVV ise, Geert Wilders'ın liderliği altında, göçmen karşıtı, İslamofobik ve Avrupa şüpheci argümanları savunmaktadır (Heinisch ve Mazzoleni, 2016).

Göç konusu bu partilerin temel argümanlarının merkezinde yer almaktadır. AfD, göçmenlerin Alman toplumu ve ekonomisi üzerindeki olumsuz etkilerini vurgulayarak daha sıkı sınır kontrolleri ve geri dönüş politikaları

talep etmektedir. Benzer şekilde, Lega Nord da göçmenleri suç oranlarının artışı ve ekonomik yük olarak görmekte, sınırların kapatılmasını ve geri gönderme işlemlerinin hızlandırılmasını savunmaktadır. RN, göçmenlerin Fransız kimliğini tehdit ettiğini öne sürmektedir. Partinin lideri Le Pen, seçim kampanyalarında ve parti politikalarında, yasadışı göçmenlerin geri gönderilmesini ve göçmen kabulünü ciddi şekilde sınırlandırmayı savunmaktadır. Ayrıca, Fransa'da yaşayan göçmenlerin Fransız toplumuna entegre olmalarını gerektiren politikalar da önermektedir; ancak bu entegrasyon sürecini sıkı koşullara bağlamaktadır. PVV ise özellikle Müslüman göçmenlere odaklanarak, İslam'ın Hollanda'nın kültürel ve sosyal dokusunun bozulduğunu iddia etmektedir (De La Baume, 2017). Bu çerçevede, Wilders çeşitli vesilelerle İslam'ın ve İslami sembollerin yasaklanmasını savunmuştur. Özellikle, İslam'ın ve Kuran'ın Hollanda'da anayasal olarak yasaklanmasını ve camilerin kapatılmasını talep etmiştir (Goulard ve Kroet, 2016). Buna ek olarak PVV, Müslüman göçmenlerin ülkeye girişine tamamen son verilmesini de savunmaktadır (Heinisch ve Mazzoleni, 2016).

Avrupa Birliği'ne yönelik eleştiriler de bu partilerin ortak paydasıdır. Fakat bu partilerin tamamı AB'den ayrılma taraftarı değildir. AB ile ilişkilerin yeniden ele alınması, Birlik'in hükümetlerarasıcı[13] yaklaşımının güçlendirilmesi gibi alternatif yaklaşıma sahip aşırı sağ ve popülist partiler de bulunmaktadır. AfD, AB'nin Almanya'nın egemenliğini zayıflattığını ve ekonomiye zarar verdiğini savunarak, AB'den çıkışı veya AB'nin radikal bir şekilde reforme edilmesini önermektedir. Lega Nord ise İtalya'nın AB politikaları tarafından ekonomik olarak zarara uğratıldığını iddia ederek, Euro alanından çıkış ve AB'nin yeniden yapılandırılması çağrısında bulunmuştur. RN, Fransa'nın AB içindeki bağımsızlığını kaybettiğini ve

[13] Hükümetlerarasıcılık (intergovernmentalism), AB çalışmaları bağlamında öne çıkan bir uluslararası ilişkiler teorisidir. Hükümetlerarasıcı anlayış, AB özelinde devletlerin, ulusal egemenliklerini koruyarak ve ulusal çıkarlarını ön planda tutarak, AB'nin karar alma süreçlerinde ve politikalarının şekillendirilmesinde ana rolü oynadığını savunmaktadır. Bu yaklaşımın güçlü olması, AB'de kararların ve politikaların büyük ölçüde üye devletlerin müzakereleri ve anlaşmaları yoluyla belirlendiğini ve derin entegrasyon süreçlerinin sınırlı olduğunu ifade eder (Moravcsik, 1998).

bunun Fransız ekonomisi ve kültürüne zarar verdiğini öne sürmektedir; bu sebeple AB'nin yapısı ve kurumlarının (ulusal çıkarlara halel getirmeyecek şekilde) reforme edilmesini savunmaktadır (Henley ve Rankin, 2022). PVV, Hollanda'nın AB üyeliğinin ülkenin egemenliğini zayıflattığını ve ekonomik bağımsızlığına zarar verdiğini iddia etmektedir; AB'nin göç politikalarına karşı çıkan parti, bu nedenle AB'den çıkışı (Nexit) savunmaktadır (Arzheimer, 2018).

Ekonomik politikalar açısından ise aşırı partiler genellikle neoliberal ekonomi politikalarına karşı çıkmakta ve yerli işçilerin korunmasını önceliklendirmektedir. Fakat bu partiler, özellikle sosyal yardımlara ve sosyal refah devletinden kaynaklı diğer politikalara da karşı çıkmaktadırlar.[14]

Aşırı sağın ekonomik yaklaşımı, dönemden döneme ve ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmekte ve hatta birden fazla ideojileri kendi içerisinde barındırabilmektedir. İkinci Dünya Savaşı öncesi dönemde aşırı sağ iktidarlar, bir taraftan küresel ticaret ve liberal ekonomi politikalarına şiddetle karşı çıkarken, diğer taraftan büyük şirketler ve lobilerle sıkı ilişkiler kurmuşlardır (Overy, 1995). Ek olarak dönemin aşırı sağı, sosyalizm ve komünizmin de karşısında konumlanmış, fakat oldukça sosyalist politikalar da uygulamıştır. Örneğin Naziler milliyetçi-korumacı, sosyalist ve kapitalist unsurları bir arada kullanmışlardır. Adolf Hitler, 1933 seçimlerinde antikapitalist söylemler ve büyük şirketlere el konulması gibi oldukça sosyalist vaatlerde bulunmuştur; fakat iktidara geldikten sonra büyük kapitaller ve şirketlerle iş birliği yaparak parti içindeki sosyalist eğilimleri temsil eden isimleri susturmuştur (Overy, 1995). Bu süreçte, Almanya'daki büyük sanayi şirketleri ciddi bir biçimde zenginleşmiştir (Mason, 1993; Overy, 1995). Fakat diğer taraftan Naziler "Neşeden güç doğar" ("Kraft durch Freude"-KDF) programını uygulamaya koymuş, işçilere tatil ve vatandaşlara kültürel etkinlikler sunarak onların rejime bağlılıklarını

[14] Daha önceki kısımlarda da ifade edildiği üzere aşırı sağın refah devleti karşıtlığı AB'nin sosyal yardımları ve ülke içerisinde göçmenleri ve mültecileri de kapsayan sosyal politikalar özelindedir. Bu yönüyle, aşırı sağ, refah devletine tamamen karşı olmamakla birlikte, bu politikaları "yerli" vatandaşlar için istemekte ve yerli vatandaşlarla sınırlı tutmayı savunmaktadır.

artırmayı amaçlamıştır (Steber ve Gotto, 2014). Ayrıca devlet, işçi ailelerine belirli yardımlar ve destekler sunarak, sosyal yardımları rejimin propaganda aracı haline getirmiştir.

Günümüz aşırı sağı da bu tarihsel modelden etkilenmiştir (Brubaker, 2017). Aşırı sağ partiler, hem refah devletinin göçmenlere yönelik kısmını parçalamak istemekte hem de belirli durumlarda liberal ekonomi politikalarını ve korumacılığı savunabilmektedirler. Bu tutum, görünürde çelişkili olsa da aşırı sağın geçmişteki retoriğine bakıldığında oldukça doğal gözükmektedir. Bu yönüyle aşırı sağın hem kapitalist hem de korumacı politikaları benimseyebilmesi, tarihsel bir sürekliliği yansıtmaktadır (Betz, 1994; Garland, 2016). Günümüz aşırı sağı da -tıpkı geçmişteki gibi- popülist bir söylem tarzını takip ettiğinden, iktisadi açıdan homojen ve yekpare değildir (Brubaker, 2017). Dolayısıyla neoliberal politikalara muhalefetin yanında, çelişkili olarak, devlet müdahalesini önleyici politikalar da bu partilerin programlarında ve/veya söylemlerinde yer bulmuştur. Örneğin AfD, Almanya'da ekonomik büyümeyi desteklemek için vergi indirimleri ve daha az devlet müdahalesi önermektedir. Lega Nord, İtalya'da özellikle küçük ve orta ölçekli işletmeleri desteklemeyi ve yüksek vergileri düşürmeyi savunmaktadır. RN, ekonomik korumacılığı ve devlet müdahalesini destekleyerek, Fransız şirketlerini ve işçilerini korumayı vaat etmektedir. PVV de benzer şekilde, Hollanda'nın ekonomik çıkarlarını korumak için daha korumacı politikalar benimsemeyi önermektedir (Arzheimer, 2018).

Avrupa aşırı sağ partileri, ideolojik olarak saf bir tanımlamadan ziyade, ırkçılık, milliyetçilik, göçmen karşıtlığı, küreselleşme karşıtı, muhafazakârlık, AB karşıtlığı ve İslamofobi gibi elementlerin bir ya da birkaçını birleştiren, ideolojik açıdan eklektik partilerdir (Görentaş ve Dal, 2022). Bu partiler, farklı ülkelerdeki tarihsel, kültürel ve sosyo-ekonomik bağlamlara göre şekillenmiştir ve bu nedenle iktisadi ve siyasal açıdan birbirinden önemli farklılıklar gösterebilmektedirler. Aşırı sağ partiler, bazı ülkelerde ekonomik ultra-liberalizmi savunurken, diğerlerinde daha devletçi ve korumacı politikaları benimseyebilmektedir. Benzer şekilde, bazı partiler güçlü bir

anti-AB duruşu sergilerken, diğerleri daha iş birlikçi bir yaklaşım benimseyebilmektedir. Bu çeşitlilik, aşırı sağın tek bir ideolojik kalıba sığdırılamayacak kadar karmaşık ve çok boyutlu olduğunu göstermektedir.

Demografik Değişim ve Göç: Avrupa'nın Geleceği

Avrupa nüfusu hızla yaşlanmaktadır. Bu durum, demografik açıdan önemli bir değişimin ve dönüşümün habercisidir. Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki kaotik ortamın tetiklediği 2013 sonrası yaşanan yoğun göç dalgalarıyla birlikte Avrupa genelinde göç tartışmaları yeniden gündeme gelmiştir. Bu tartışmaların akabinde, 2017 genel seçimlerinde aşırı sağ partiler ciddi seviyede oy almıştır. Seçim kampanyası sırasında, merkez partiler de yabancı karşıtı söylem ve vaatlerde bulunarak politik atmosfere uyum sağlamışlardır. Söz konusu gelişmeler, Avrupa siyasetinin önemli bir konu başlığı olarak mevcudiyetini korumaktadır. Bu doğrultuda, Avrupa'nın gerçekten bir göç ülkesi olup olmadığı veya rasyonel bir bakış açısıyla Avrupa'nın göçmenleri kabul etmesi gerekip gerekmediği tartışılmaktadır (Tanrıkulu, 2018).

Avrupa genelinde yaşlanan nüfus ile artan göçmen ihtiyacı arasındaki ilişki doğru orantılıdır (Wimmer ve Glick Schiller, 2003). Bu doğrultuda yaşlanan nüfus, birçok Avrupa ülkesinin ekonomisini baskı altına almaktadır. İş gücü azalırken, sağlık ve sosyal güvenlik gibi yaşlılara yönelik harcamalar artmaktadır. Bu noktada göçmenlerin iş gücüne katkısı kritik önem taşımaktadır. Yapılan araştırmalar, sürdürülebilir bir kalkınma için ülkelerin sürekli iş gücüne ihtiyaç duyduğunu açıkça göstermektedir. Tanrıkulu'na göre, emeklilik yaşının yükseltilmesi ve doğum teşvik oranlarının artırılması gibi geleneksel çözümler, bu sorunun üstesinden gelmeye yetmemektedir. Hatta bu tür politikalar, bazı durumlarda istenmeyen sonuçlara yol açabilmektedir (Tanrıkulu, 2018).

ABD, Kanada ve İsviçre gibi ülkelere gitmek için Avrupa'da ülkeyi terk eden yetişmiş genç göçmenler nedeniyle de her geçen gün genç nüfus ihtiyacı artmaktadır. Ancak, aşırı ve radikal siyasi partilerin göçmenlerle ilgili olumsuz propagandası ve yapılan haberler genellikle Avrupa haber

bültenlerinde üst sıralarda yer alırken, göçmenlerin ülkeye katkıları sıklıkla küçümsenmektedir (Tanrıkulu, 2018). Avrupa'nın bir göç ülkesi olarak kabul edilmesi unutulmaktadır. Göçmenlerin var olan katkısının görmezden gelinmesi ve dikkatin tam tersi yönde odaklanmış olması da son yıllarda göçmenlere karşı yabancı düşmanlığı, ırkçılık ve şiddetin artmasına neden olmuştur (Fihel ve Kaya, 2019).

Göç, bir ekonomide iş gücüne katkı sağladığında, potansiyel üretimi artırarak sürdürülebilir büyümeye olanak tanımaktadır. Ekonomik açıdan, göçmenin daha az verimli olduğu bir yerden daha verimli olduğu bir yere gitmesi, genellikle tahsis (dağıtımsal etki) nedenleriyle faydalı olma eğilimindedir (Wimmer ve Glick Schiller, 2003). Ayrıca, göçmenlerin ekonomideki beceri havuzunu artırması veya tamamlaması (yerli işgücü ile becerilerin tamamlayıcılık ilişkisi), ev sahibi ekonomide dinamik verimliliği artırabilmektedir (Guardia ve Pichelmann, 2006).

Tanrıkulu, demografik değişimlerin Avrupa'nın dinamik bir toplum olarak kalmasını ve güçlü bir ekonomiye sahip olmasını sürdürebilmesi için göçün kaçınılmaz olduğunu vurgulamaktadır (Tanrıkulu, 2018). Nowrasteh ve Powell'a göre, göçmenler sermaye birikimini ve yatırımı artırarak üretkenliği ve çıktıyı artırma eğilimindedir. Sermaye piyasaları, göçmenlik desenlerine yanıt olarak yatırım türünü, miktarını ve dağılımını değiştirebilmektedir. Örneğin, büyük bir düşük nitelikli işçi dalgası, düşük nitelikli meslekler için sermaye yatırımının göreli miktarını artırmaktadır. Göç, yabancı doğrudan yatırımın (foreign direct investment-FDI) ithalatını artırarak bu süreci hızlandırabilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde, belirli bir ülkeden gelen göçmenlerin sayısının ortalama oranına göre iki kat arttığı bir dönemde, o ülkedeki en az bir firmanın bu belirli ülkeden doğrudan yatırım alma olasılığının 4 puan arttığı gözlemlenmiştir (Nowrasteh ve Powell, 2016, s. 46). Özetle, belirli bir ülkeden gelen göçmenlerin sayısındaki artış, o ülkenin doğrudan yatırım yapma olasılığını artırma eğilimindedir (Nowrasteh ve Powell, 2016).

Diğer taraftan göç, bilgi ve teknoloji üretimine çeşitli yollarla katkı sağlamaktadır. Nitelikli göçmenler, patentler, inovasyon ve girişimcilik aracılığıyla bilgi üretimini doğrudan artırırken, düşük nitelikli göçmenler ise dolaylı olarak bilgi üretimini artırmaktadır (Peri ve Sparber, 2011). Düşük nitelikli işlerde uzmanlaşarak, yüksek nitelikli insanların bu türde -ancak gerekli- görevlerden kurtulmasını sağlamaktadırlar. Bu durum, yerli yüksek nitelikli insanların bilgi üretimini artırmak için daha fazla zaman ayırmalarına imkân tanımaktadır (Cortés ve Tessada, 2011). Farklı tipteki göçmenler dünyanın çeşitli ülke, şehir ve bölgelerine taşındıklarından, ekonomistlere geniş bir dizi deneysel test imkânı sunmaktadır. Örneğin, ekonomistler Ethan Lewis ve Giovanni Peri, göçmenlerin beceri seviyelerinin yerli Amerikalılarınkilerden farklı olduğu durumlarda, bölgesel düzeyde, yerli Amerikalıların verimliliğinin arttığını belirtmektedir (Lewis ve Peri, 2015). Göçün bazı ekonomik faydaları GSMH istatistiklerine, işsizlik oranlarına veya toplam faktör verimliliğine (TFP) doğrudan yansımamaktadır. Göçmenler tarafından sağlanan mal ve hizmetlerin düşük fiyatları, daha yüksek nitelikli yerli kadın iş gücünü artırabilmektedir. Cortés ve Tessada, bir şehirdeki düşük nitelikli göçmenlerin iş gücü payının %10 artmasının, bahçe işleri, ev temizliği ve bebek bakımı gibi göçmen yoğun hizmetlerin fiyatlarını yaklaşık %2 düşürdüğünü iddia etmektedir (Cortés ve Tessada, 2011). Göçmenler, bu sorunların çözümünde önemli bir rol oynamaktadır. Ancak, göçmenlerin potansiyellerini tam olarak kullanabilmeleri için ayrımcılık ve yabancı düşmanlığı gibi sorunların ortadan kaldırılması ve göçmenlerin topluma entegrasyonunun sağlanması gerekmektedir.

Geleceğe Dair: Avrupa Şüphecilik (Euro-Scepticism) ve 2024 Avrupa Parlamentosu Seçimleri

Avrupa Parlamentosu, Avrupa Birliği'nin demokratik temsil organı olarak üye devletlerin vatandaşlarının doğrudan oylarıyla seçilen parlamenterlerden oluşmaktadır. Parlamento, yasama süreçlerinde ve AB politikalarının şekillendirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. AB üye

devletleri içerisinde Avrupa şüpheciliği olarak bilinen akımın yükselişi doğal olarak Avrupa Parlamentosu'na da yansımıştır. Avrupa şüpheci gruplar, AB'nin kendi içerisindeki derinleşme ve bütünleşme çabalarını eleştirmekte ve ulusal egemenliğin korunmasını savunmaktadırlar (Börzel ve Hartlapp, 2022). Avrupa şüpheciler, AB'nin merkeziyetçi yapısının demokratik meşruiyetini sorgulamakta ve ulusal çıkarların daha fazla ön planda tutulmasını istemektedirler. Bu yönüyle Avrupa şüpheciliği, Avrupa Parlamentosu'nun karar alma süreçlerinde ve AB politikalarının uygulanmasında önemli bir direniş kliğidir.

2024 Avrupa Parlamentosu seçimlerinde, Avrupa şüpheci partiler ve özellikle aşırı sağ hareketler önemli ölçüde güç kazanmıştır. Bu seçimlerde, geleneksel merkez sağ ve sol partiler önemli oranda oy kaybederken, Avrupa şüpheciliğin en önemli savunucularından olan aşırı sağ partiler oylarını artırmayı başarmıştır. Özellikle, Avrupa'da artan göç dalgası, ekonomik belirsizlikler, AB ile bazı üye devletlerin (İtalya, Polonya, Macaristan gibi) perspektifleri arasındaki farklılıklar ve kültürel değişimler, Avrupa şüpheci sesi güçlendiren faktörler olmuştur. Bu bağlamda, 2024 seçimleri, Avrupa Parlamentosu'nda daha parçalı ve kutuplaşmış bir yapının ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir.

2024 Avrupa Parlamentosu seçimlerinde kazananlar arasında Fransa'da Marine Le Pen'in liderliğindeki RN öne çıkmıştır; Le Pen, ülke genelinde %31 oy alarak erken seçimlerin yolunu açmıştır. Merkez-sağ Avrupa Halk Partisi (European People's Party-EPP), Parlamento'da en büyük grup olmaya devam ederek 2019'a göre 13 sandalye kazanç elde etmiştir. İtalya'da Başbakan Giorgia Meloni'nin yönetimindeki İtalya'nın Kardeşleri (Fratelli d'Italia- FdI) ise %26-30 arasında oy oranıyla birinci gelmiştir. Seçimin kaybedenlerinden biri ise Yeşiller olmuştur. Yeşiller, Avusturya ve Almanya'da beklenenden düşük bir performans sergilemişlerdir. Ayrıca, farklı üye devletlerdeki merkez-sağ Avrupa'yı Yenile (Renew Europe-RE) grubu da 2019'a göre Avrupa Parlamentosu'nda 20 sandalye kaybı yaşamıştır. Almanya'da ise Sosyal Demokratlar, Şansölye Olaf Scholz

liderliğindeki partileriyle, EPP'nin ardından aşırı sağcı AfD ile ikinci sırayı paylaşmışlardır (Politico, 2024).

Ek olarak, Ukrayna savaşı ve Avrupa Parlamentosu seçim sonuçları arasındaki ilişki de dikkat çekicidir. Aşırı sağ ve popülist partilerin, Ukrayna'ya yönelik AB politikalarına karşı çıktıkları ve Rusya'ya daha ılımlı bir yaklaşım sergiledikleri gözlemlenmektedir. Örneğin Avusturya'da FPÖ'nün lideri Herbert Kickl, Ukrayna'ya yapılan yardımları ve AB'nin Rusya'ya uyguladığı yaptırımları sert bir dille eleştirmiştir; ve bu tutum seçmenler arasında geniş destek bulmuştur (Tanrıkulu, 2024). Almanya'da ise AfD, Ukrayna savaşında AB'nin yaklaşım tarzını eleştirerek, Rusya ile ilişkilerin normalleştirilmesi gerektiğini savunmuştur. Bu söylemler ve son sonuçlar bir arada değerlendirildiğinde, Avrupa kamuoyunda, tarafsızlık destekçisi sesin güç kazandığı söylenebilir. Bu bağlamda, ilerleyen dönemde, AB'nin dış politikaya dair yaklaşımında bağlantılı değişiklikler görülebilir (Tanrıkulu, 2024).

Aşırı sağ ve Avrupa şüpheci bakış açısının Avrupa Parlamentosu'nda oylarını artırması, AB'nin geleceği üzerinde önemli etkiler yaratabilir. Bu partilerin güçlenmesi, AB'nin daha fazla entegrasyon ve ortak politikalar geliştirme çabalarını zayıflatabilir. Ayrıca, aşırı sağ partilerin ulusal egemenliği vurgulayan politikaları, AB'nin merkeziyetçi yapısını ve ortak karar alma mekanizmalarını sorgulayarak birliğin bütünlüğünü tehdit edebilir; ve hatta yeni Exit'lere (Brexit gibi) sebebiyet verebilir. Bu durum, AB içindeki siyasal kutuplaşmayı artırabilir ve birliğin daha geniş kapsamlı reformlar yapma kapasitesini sınırlayabilir. Gelecekte, AB'nin göç yönetimi, ekonomi politikaları ve dış ilişkilerinde daha güvenlikçi, korumacı ve milliyetçi eğilimlerin güçlenmesi muhtemeldir; bu da Avrupa'daki siyasi, iktisadi ve sosyal dengeleri etkileme potansiyeli taşımaktadır. Bu yönleriyle 2024 Avrupa Parlamentosu seçimleri, AB'nin geleceği ve işleyişi üzerinde derin etkiler yaratma potansiyeline sahip olup, Avrupa şüpheciliğinin ve aşırı sağın yükselişinin önemli bir sonucu olarak değerlendirilmelidir.

Sonuç

Aşırı sağ partiler, Avrupa'da giderek artan bir şekilde siyasi etkilerini genişletmiş ve göç karşıtlığı başta olmak üzere çeşitli argümanlar etrafında birleşmişlerdir. Göç meselesi aşırı sağın ana söylemlerinden biri olmasına rağmen, bu partilerin destek bulduğu temalar yalnızca göçle sınırlı kalmamaktadır. Aşırı sağ partilerin yükselişi, ekonomik eşitsizlik, küreselleşme, iş kaygıları ve siyasal kutuplaşma gibi çeşitli sosyo-ekonomik ve kültürel dinamiklerle de ilişkilendirilebilmektedir. Aşırı sağ partiler, ekonomik büyüme dönemlerinde bile, iş güvencesizliği, kültürel değişim ve yerel kimliğin tehdit altında olduğu algıları üzerinden destek bulabilmektedir. Aşırı sağ, göçmen karşıtlığı ve ekonomik milliyetçilik gibi temalar etrafında birleşirken, aynı zamanda refah devletini parçalama, ekonomiyi deregüle etme, Brüksel'in politikalarına karşı çıkma, etnik homojen ulusal kimlik savunusu ve İslamofobi gibi çeşitli temalarla da öne çıkmaktadır. Aşırı sağ partiler, özellikle Orta ve Doğu Avrupa'da, Mitteleuropa'nın özgüllüğünü vurgulayarak birleşik Avrupa idealine de karşı durmaktadır. Bu yönüyle Avrupa şüpheci (Euro-sceptic) bir öze de sahiptirler.

Günümüzde aşırı sağ partilerin ideolojik çeşitliliği ve eklektizmi, bu partilerin yerel dinamiklere uyum sağlama yeteneklerini ve siyasi stratejilerini şekillendirme kapasitelerini göstermektedir. İsviçre, Macaristan, Almanya, Fransa ve İtalya örneklerinde olduğu gibi, bu partiler ulusal bağımsızlığı koruma, göç ve çoğulculuk karşıtlığını savunarak geniş halk kesimlerinin desteğini kazanabilmektedir. Ancak, bu başarılar, yalnızca belirli dönemlerdeki sosyo-ekonomik koşullarla sınırlı kalmamaktadır; aynı zamanda günümüz ve gelecekte de bu partilerin söylemleri ve politikalarının etkili olacağını göstermektedir. Son Avrupa Parlamentosu seçimleri, bu açıdan önemli bir örnektir.

Avrupa'da aşırı sağ partiler, siyasi sahada etkili bir pozisyon kazanmışlardır, bu da ideolojik esneklikleri ve popülist söylemleriyle ilişkilendirilebilir.

Özellikle, göçmen karşıtlığı ve milliyetçilik gibi temalar etrafında örgütlenen bu partiler, geniş kitlelerin desteğini kazanmada etkili olmuşlardır. Avrupa aşırı sağ partilerinin entegrasyona karşı duruşu, elit karşıtlığı, popülist söylem dili, demokrasi vurgusu ve diğer taraftan muhafazakâr değerleri savunuyor oluşu, bu partilerin ideolojik çeşitliliğini ve söylem esnekliğini yansıtmaktadır. Fakat Avrupa'daki aşırı sağ partiler siyasi söylemlerini, özellikle demografik değişim ve göç tartışmaları üzerinden şekillendirmektedir ve söz konusu iki olgu Avrupa aşırı sağının ortak noktasıdır.

Aşırı sağın etkisi, göç ve demografik değişimlerin yönetilmesini zorlaştırmaktadır. Bu durum, toplumlar arasında bölünmeye ve çatışmaya yol açabilirken, aynı zamanda demokratik değerlerin ve insan haklarının korunmasını da tehdit etmektedir. Avrupa'nın bu zorluğu ele alması ve toplumsal uyumu güçlendirmesi için, kapsayıcı ve adil politikaların benimsenmesi ve aşırı sağın yabancı düşmanlığı, ırkçılık, ayrımcılık ve İslamofobi üzerine kurulu siyasi, sosyal ve iktisadi dilinin yayılmasına karşı etkili bir şekilde mücadele edilmesi gerekmektedir.

2024 Avrupa Parlamentosu seçimleri, AB'nin siyasi manzarasında derin ve kalıcı etkiler yaratma potansiyeline sahip kritik bir dönemeç olarak öne çıkmıştır. Seçim sonuçları, özellikle Avrupa şüpheciliği ve aşırı sağ hareketlerin kayda değer bir yükseliş gösterdiğini ortaya koymuştur. Marine Le Pen liderliğindeki RN, Almanya'da AfD ve Giorgia Meloni'nin yönetimindeki FdI gibi partilerin elde ettiği başarılar, AB'nin daha derin entegrasyon ve ortak politikalar geliştirme çabalarına yönelik ciddi bir meydan okuma olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, Yeşiller ve merkez-sağ RE grubunun önemli oy kayıpları, AB'nin geleneksel siyasal dengelerinin önemli ölçüde değiştiğine işaret etmektedir. Seçim sonuçları, AB'nin karar alma süreçlerinde ve politikalarının uygulanmasında daha parçalı ve kutuplaşmış bir yapının ortaya çıkmasına yol açabilir.

Diğer taraftan, Ukrayna savaşı ve Avrupa Parlamentosu seçim sonuçları arasındaki ilişki göz önüne alındığında, aşırı sağ ve popülist partilerin, AB'nin dış politikalarına karşı çıkan söylemlerinin güç kazandığı söylenebilir. Söz konusu durum, AB'nin dış politikada daha tarafsız ve milliyetçi bir yaklaşım benimsemesine yol açabilir. Seçim sonuçlarına yansıyan ve özellikle AB'nin dış politikasına yönelik tepkisellik, AB'nin bu alanda daha geniş kapsamlı reform yapma kapasitesini sınırlayabilir ve birliğin uzun vadeli birlikte hareket etme kapasitesini tehlikeye atabilir. Bu gelişmeler, AB'nin gelecekteki göç yönetimi, ekonomi politikaları ve dış ilişkilerinde daha korumacı ve güvenlikçi eğilimlerin güçlenmesine neden olabilir.

Sonuç olarak, AB genelinde ve gelecekte, aşırı sağ partilerin etkisi, yalnızca göç politikaları üzerinden değil, daha geniş sosyo-ekonomik ve kültürel bağlamlar üzerinden değerlendirilmeli ve bu partilerin ideolojik temellerinin ve politikalarının nasıl şekilleneceği üzerine daha fazla araştırma yapılmalıdır. Bu bağlamda, aşırı sağın yükselişi ve etkisi, Avrupa'nın siyasi manzarasında önemli bir dönüşümü temsil etmekte ve bu dönüşüm, demokratik değerler ve insan hakları adına soru işaretlerini de beraberinde getirmektedir.

Kaynakça

Ahponen, T. (2019), Finland divided, Tribune Magazine, https://tribunemag.co.uk/2019/05/finland-divided

Albanese, M. (2023). *"Neofascism in Europe (1945–1989): A Long Cultural Journey"*. (New York: Routledge.)

Albanese, M., & del Hierro, P. (2016). *Transnational neofascism in the twentieth century: Spain, Italy and the global neo-fascist network*. (Bloomsbury).

Amable, B. (2017), *Structural crisis and institutional change in modern capitalism: French capitalism in transition*, (Oxford University Press).

Anderson, B. (1983). "Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism". (Verso).

Arzheimer, K. (2018). Explaining Electoral Support for the Radical Right. In J. Rydgren (Ed.), The Oxford Handbook of the Radical Right. (Öxford: Oxford University Press).

Aslund, A. (2002). *"Building Capitalism: The Transformation of the former Soviet Bloc."* (Cambridge: Cambridge University Press).

Ausserladschaider, V. (2022), Economic nationalism in far-right party discourse, in A. Pickel (ed.), *Handbook of Economic Nationalism*, Edward Elgar, 223-236.

Avrupa Komisyonu. (2021). "Migrant Integration Statistics, 22-24

BBC News. (2018). Italy's populist government: What you need to know. 7 Kasım 2024 tarihinde erişildi. https://www.bbc.com/news/world-europe-44168602.

BBC News. (2023). Geert Wilders: Who is he and what does he want?, 7 Kasım 2024 tarihinde erişildi. https://www.bbc.com/news/world-europe-67506583

Berend, I. T. (2009). "*From the Soviet Bloc to the European Union: The Economic and Social Transformation of Central and Eastern Europe since 1973"*. (Cambridge: Cambridge University Press).

Berger, P.L. (1966). The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge. (New York: Anchor Books).

Betz, H.-G. (1994). Radical Right-Wing Populism in Western Europe. (New York: St. Martin's Press).

Boduszyński, M. P. (2020). The Presidentialization of Polish Politics: The Right's Rise and the Democratic Backsliding. Journal of Democracy, 31(3), 76-91.

Boguslawski, J. (2023). Poland and Hungary are testing the limits of the EU's liberalism. Retrieved November 7, 2024, from Jacobin. https://jacobin.com/2023/01/poland-hungary-orban-morawiecki-illiberalism-welfare-investment-inflation-political-economy

Borjas, G., & Doran, K. (2015). Cognitive mobility: Native responses to supply shocks in the space of ideas. The Journal of Labor Economics, 33(S1), 109–145.

Bown, C. P. (2019). "*The 2018 US-China Trade Conflict After Forty Years of Special Protection*." World Economy, 42(1), 167-188.

Börzel, T.A., Hartlapp, M. (2022). Eurosceptic Contestation and Legislative Behaviour in the European Parliament. In: Ahrens, P., Elomäki, A., Kantola, J. (eds) European Parliament's Political Groups in Turbulent Times. Palgrave Studies in European Union Politics. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-94012-6_5.

Brubaker, R. (2017). Why Populism?. Theory and Society, 46(5), 357-385.

Bugaric, B. (2019). "Central Europe's Descent into Autocracy: A Constitutional Analysis of Hungary and Poland," International Journal of Constitutional Law, 17(2), 597-617.

Camus, J.-Y., & Lebourg, N. (2017). "Far-right politics in Europe" (J. M. Todd, Trans.). (London: The Belknap Press of Harvard University Press.)

Canovan, M. (1999). Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy. Political Studies, 47(1), 2-16. https://doi.org/10.1111/1467-9248.00184.

Castles, S., de Haas, H., & Miller, M. J. (2014). The age of migration: International population movements in the modern world (5th ed.). (New York: Guilford Press).

Chiantera-Stutte, P., & Petö, A. (2017). Populist nationalism and the management of diversity. In D. Nonini & N. Sigona (Eds.) *"The management of migration: A political economy approach"* (s. 17-38). (London: Palgrave Macmillan.)

Cortés, P., & Tessada, J. (2011). Low-skilled immigration and the labor supply of highly skilled women. American Economic Journal: Applied Economics, 3(3), 88–123.

Crandall, R. W. (2016). "Deregulation". The Brookings Institution. Retrieved August 17, 2024, from https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/pb_deregulation_crandall.pdf

Çetiner, Y. T. (2014). "*Turkey and the West: From neutrality to commitment"*. (University Press of America).

De La Baume, M. (2017). Geert Wilders' manifesto: Ban Islam, de-Islamize the Netherlands. Politico Europe. Retrieved July 22, 2024, https://www.politico.eu/article/geert-wilders-manifesto-ban-islam-de-islamize-the-netherlands/

del Hierro, P. (2020, November 9). *Understanding the rise of the far right: The need for a historical approach. Retrieved August 17, 2024, from* EuropeNow, https://www.europenowjournal.org/2020/11/09/understanding-the-rise-of-the-far-right-the-need-for-a-historical-approach/

Dhingra, S., ve diğerleri. (2017). "The Costs and Benefits of Leaving the EU: Trade Effects," Economic Policy, 32(92), 651-705.

Eatwell, R., & Goodwin, M. (2018). National Populism: The Revolt Against Liberal Democracy. Penguin.

Fihel, A., & Kaya, Y. (2019). Immigration, Integration, and Social Cohesion in Europe: An Overview. European Integration Studies, 13(2), 11-32.

Gabriel, J. M. (1983). "How Switzerland is governed". Schweizer Spiegel Verlag, p. 49. Berger, P.L. (1966). The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge. (New York: Anchor Books)

Garland, D. (2016). "The Welfare State: A Very Short Introduction". (Oxford: Oxford University Press).Avrupa Komisyonu. (2021). "Migrant Integration Statistics, 22-24

Gellner, E. (1983). "Nations and Nationalism". (Cornell University Press).

Gibney, M. J. (2014). The ethics and politics of asylum: Liberal democracy and the response to refugees. (Cambridge: Cambridge University Press).

Golder, M. (2016). "Far Right Parties in Europe. Annual Review of Political Science", 19, 477-497. Albanese, M. (2023). *"Neofascism in Europe (1945–1989): A Long Cultural Journey".* (New York: Routledge).

Goodman, S. W. (2017). The politics of immigration and the (re) making of Britishness: the production of moral landscapes. Journal of Ethnic and Migration Studies, 43(2), 197-214.

Goulard, H., & Kroet, C. (2016, August 26). Dutch party wants to outlaw mosques, Islamic schools, Koran: Freedom Party says it wants to reverse the 'Islamization' of the Netherlands.

Goziev, R.; Özel Özcan, M.S. (2020). "Aşırı Sağın Yükselişi ve Almanya İçin Alternatif Partisi (AFD)", Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 7, S. 21, s. 76-89.

Görentaş, I. A., & Dal, B. Ö. (2022). Far-Right Parties in Europe and Their Attitudes Toward Immigrants; Selected Case. MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 26(2), 295-317.

Heckscher, E. F. (1955). "*Mercantilism*." (London: George Allen & Unwin Ltd).

Heinisch, R., & Mazzoleni, O. (2016). Understanding Populist Party Organisation: The Radical Right in Western Europe. (London: Palgrave Macmillan).

Henley, J., & Rankin, J. (2022). *Frexit in all but name: What a Marine Le Pen win would mean for* EU. Retrieved November 7, 2024, from The Guardian. https://www.theguardian.com/world/2022/apr/15/frexit-what-marine-le-pen-win-mean-eu

Heywood, A. (2015). "Political ideologies: An introduction". (London: Palgrave Macmillan).

Husbands, C. (2020). *"Reflections on the Extreme Right in Western Europe, 1990–2008" (1st ed.)*. (London: Routledge). https://doi.org/10.4324/9780429060076.

Inglehart, R., & Norris, P. (2016). Trump, Brexit, and the Rise of Populism: Economic Have-Nots and Cultural Backlash. Harvard Kennedy School Faculty Research Working Paper Series.

Kaltwasser, C. R. (2012). The Ambivalence of Populism: Threat and Corrective for Democracy. Democratization, 19(2), 184-208.

Konakçı, M. (2022). The Role of Economy in Right-wing Populism: Two Differing Approaches. Lectio Socialis, 6(2), 135-142. https://doi.org/10.47478/lectio.1130471.

Koopmans, R., Statham, P., Giugni, M., & Passy, F. (Eds.). (2005). Contested citizenship: Immigration and cultural diversity in Europe. (U of Minnesota Press).

Kriesi, H. (2014). The Populist Challenge. West European Politics, 37(2), 361-378.

Lazaridis, G., Campani, G., & Benveniste, A. (Eds.). (2016*)." The rise of the far right in Europe: Populist shifts and othering"*. (London: Springer Nature). https://doi.org/10.1057/978-1-137-55679-0

Lewis, E., & Peri, G. (2015). Immigration and the economy of cities and regions. In J. V. Henderson, P. C. Cheshire, & J. F. Thisse (Eds.), Handbook of Regional and Urban Economics (Vol. 5, pp. 625–685). (Elsevier).

Mason, T. (1993). "*Social policy in the Third Reich: The working class and the 'National Community'*". (Berg Publishers).

Mayda, A. M., & Ortega, F. (2016). The political economy of international migration: what do we (still not) know?. Labour Economics, 41, 1-13.

Minkenberg, M. (2013). The Radical Right in Europe: An Overview. In M. Minkenberg (Ed.), Transforming the Transformation? The East European Radical Right in the Political Process (pp. 1-27). (London, New York: Routledge).

Minkenberg, M. (2017). The Radical Right in Eastern Europe: Democracy under Siege?. (London: Palgrave Macmillan).

Moravcsik, A. (1998). *The choice for Europe: Social purpose and state power from Messina to Maastricht*. (Routledge).

Mudde, C. (2004). "The Populist Zeitgeist". *Government and Opposition*, 39(4), 541-563.

Mudde, C. (2007). *Populist Radical Right Parties in Europe*. (Cambridge: Cambridge University Press).

Mudde, C. (2019). "The Far Right Today". Polity Press.29-32

Müller, J.-W. (2016). What is Populism? (University of Pennsylvania Press).

Nowrasteh, A., & Powell, B. (2020). Wretched Refuse?: The Political Economy of Immigration and Institutions. (Cambridge: Cambridge University Press.)

OECD. (2020). *International Migration Outlook 2020*. (OECD Publishing).

Olsen, E.D.H., Rosén, G. (2021). The EU's Response to the Financial Crisis. In: Riddervold, M., Trondal, J., Newsome, A. (eds) The Palgrave Handbook of EU Crises. Palgrave Studies in European Union Politics. (Palgrave Macmillan), Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-51791-5_21

Overy, R. J. (1995). *War and Economy in the Third Reich*. (Oxford: Clarendon Press).

Peri, G., & Sparber, C. (2011). Highly-educated immigrants and native occupational choice. Industrial Relations, 50(3), 357–411.

Politico. (2024). European Parliament Election 2024-Seat Projection. Politico. Retrieved November 7, 2024, from https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/european-parliament-election/

Popkin, J.D. (2019). A Short History of the French Revolution (7th ed.). (Routledge). https://doi.org/10.4324/9781315150734

Reuters. (2019). Poland's ruling party pledges big spending ahead of elections. Retrieved November 7, 2024, from https://www.reuters.com/article/business/poland-ruling-party-pledges-more-welfare-spending-ahead-of-vote-idUSKCN1QC0IK/

Rodrik, D. (2018). "Populism and the Economics of Globalization". Journal of International Business Policy, 1(1), 12-15.

Rodrik, D. (2018). *Straight Talk on Trade: Ideas for a Sane World Economy*. (Princeton University Press).

Rupnik, J. (2007). From Democracy Fatigue to Populist Backlash. *Journal of Democracy*, 18(4), 17-25.

Rydgren, J. (2018). The Oxford handbook of the radical right. J. Rydgren içinde (Oxford: Oxford University Press).

Salvatore, D. (Ed.). (1987). "*The new protectionist threat to world welfare*." (North-Holland).

Schimmelfennig, F., & Sedelmeier, U. (2005). *"The Europeanization of Central and Eastern Europe"*. (Cornell University Press).

Smith, A. D. (1991). "National Identity". (University of Nevada Press).

Steber, M., & Gotto, B. (Eds.). (2014). *Volksgemeinschaft: Writing the social history of the Nazi regime*. In M. Steber & B. Gotto (Eds.), *Visions of community in Nazi Germany: Social engineering and private lives* (Online edn). Oxford Academic. https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199689590.003.0001

Tanrıkulu, F. (2018). "Yaşlanan Alman nüfusu ve artan göçmen ihtiyacı arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi: Yükselen ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve ayrımcılık". Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 75, 93–122. http://dx.doi.org/10.26650/jspc.2018.75.0010

Tanrıkulu, F. (2024). Avrupa Parlamento seçim sonuçları ne ifade ediyor? Star Gazetesi. https://www.star.com.tr/yazar/avrupa-parlamento-secim-sonuclari-ne-ifade-ediyor-yazi-187505/

UNDP (2022). "Migration and Development Report 14-16

UNHCR. (2022). Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees. Retrieved November 7, 2024, from https://www.unhcr.org/3b66c2aa10

Wendt, A. (1999). Social theory of international politics. (Cambridge: Cambridge University Press)

Wimmer, A., & Glick Schiller, N. (2003). Methodological nationalism, the social sciences, and the study of migration: An essay in historical epistemology. International migration review, 37(3), 576-610.

Wodak, R., & Iedema, R. (2004). *Constructing boundaries without being seen: The case of Jörg Haider, politician*. *Revista Canaria de Estudios Ingleses, 49*, 157-178. (Universidad de La Laguna).

Zielonka, J. (2018). "Counter-Revolution: Liberal Europe in Retreat". (Oxford: Oxford University Press).